THE TRISVABHĀVANIRDEŚA

OF

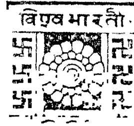
VASUBANDHU

Visvabharati Series No. 4.

THE TRISVABHĀVANIRDEŚA
OF
VASUBANDHU

SANSKRIT TEXT AND TIBETAN VERSIONS
EDITED WITH
AN ENGLISH TRANSLATION, INTRODUCTION, AND VOCABULARIES

BY
SUJITKUMAR MUKHOPADHYAYA
Cheena-Bhavana (Sino-Indian Research Department), Visvabharati

VISVABHARATI

1939

VISVABHARATI BOOK-SHOP
210, Cornwallis Street, Calcutta

September, 1939

Published by Kishorimohan Santra
210, Cornwallis Street, Calcutta
and
Printed by J. C. Sarkhel Esqr., at the
Calcutta Oriental Press Ltd.,
9, Panchanan Ghose Lane, Calcutta.

CONTENTS

To

PROFESSOR TAN YUN SHAN

敬 献 此 書 與

譚 雲 山 教 授

श्रीमते तान युन सेनाय

चीनभारतयोरासीन्मिथो मैत्री पुरातनी ।
भारतं परतन्त्वं तां नाशक्नोत्परिरक्षितुम् ।
सा पुनर्विश्वभारत्यां येनेह परिकल्पिता ।
कृता च परिनिष्पन्ना तस्मै ग्रन्थोऽयमर्पितः ॥

अन्तेवासिना

सुजितकुमारेण

ABBREVIATIONS

CS.	=	Catuḥśataka, edited by V. Bhattacharya, Calcutta, 1931.
LS.	=	Laṅkāvatārasūtra, edited by B. Nanjio, Kyoto, 1923.
MK.	=	Sagauḍapādīyakārikātharvavedīyamāṇḍūkyopaniṣat, (Ānandāśrama), Poona, 1911.
MS.	=	Mahāyānasūtrālaṅkāra, edited by S. Lévi, Paris, 1907.
MVBT.	=	Madhyāntavibhāgasūtrabhāṣyaṭīkā, edited by V. Bhattacharya and G. Tucci, Calcutta, 1932.
MVT.	=	Madhyāntavibhāgaṭīkā, by S. Yamaguchi, Nagoya, 1934.
PP.	=	Parallel Passages.
T.	=	Vijñaptimātratāsiddhi, edited by S. Lévi, Paris, 1925.
T[1]	=	Tibetan version of the text (Mdo, *si,* LVIII. fol. 11[a]-12[b]) *Snarthaṅ* edition Xylograph of the Visva-Bhārati-Library.
T[2]	=	Tibetan version of the text (Mdo, *tsa,* XVII. fol. 310[b]-312[b]) *Snarthaṅ* edition Xylograph of the Visva-Bhārati-Library.
TS.	=	Trisvabhāvanirdeśa.
v.	=	Verse.
v.	=	(*Vide*) see.
X.	=	Xylograph.

INTRODUCTION

The *Trisvabhāvanirdeśa*[1], which is edited here for the first time with its Tibetan translations, is a small treatise of thirty-eight verses (*kārikās*). It is written by Vasubandhu (A.D. 420-500), as is evidenced by the colophons of the Sanskrit text and one of the Tibetan translations.[2]

It belongs to the Yogācāra school of Buddhist philosophy. In this school, things are viewed from three aspects, *viz.*, (i) the Imaginary (*kalpita*), (ii) the Relative or Conditioned (*paratantra*), and (iii) the Absolute (*pariniṣpanna*). These are called the three *lakṣaṇas*[3] or *svabhāvas* (aspects).

The second aspect, *viz.*, the Relative or Conditioned, is the Appearance.[4] It is neither self-consistent nor self-dependent. It does not exist by itself. It is caused or is dependent upon something else and is therefore named the Relative or Conditioned.[5]

The Appearance manifests itself both as the knower and the known.[6] The combination of the knower and the known (*dvayam*; *i.e.*, the duality of subject-object) forms the Imaginary aspect.[7] It is

1 MS. reads simply *Trisvabhāva*. T^2 Title, *Svabhāvatraya-praveśasiddhi*, *Colophon*, *mtshan. ñid. gsum. la. 'jug. pa (Trilakṣaṇapraveśa)*.

2 MS. *Kṛtirācāryavasubandhupādānāmiti*. T^1 *Slob. dpon. dbyig gñen. gyis. mdzad. pa.*

3 See TS. v. 31,[b] and the colophon of T^2.

4 TS. v. 2[a].

5 TS. v. 2[c]; T. p. 39; MVBT. p. 20; quoted under vv. 2-3, in PP.

6 vv. 4[b], 15[a], 29[b], 9[d]; MVBT. p. 12; quoted under v. 4[c]-[d]; and LS. III. 65. X. 659; quoted under vv. 4-5 in PP.

7 vv. 2[b], 4[b], 29[b-c], 30[d]; and MVBT. p. 20; quoted under v. 8 in PP.

absolutely a product of mere imagination and hence is named "Imaginary" (*kalpita*).[8]

The Relative or Conditioned (*i.e.,* the Appearance) exists as an error, but it never really exists as it appears[9] (*i.e.,* as the duality of subject-object). Now "the state of real non-existence" of the Relative or Conditioned as the knower and the known (subject-object) is named the Absolute aspect.[10] As it always remains the same and never becomes otherwise, it is called the Absolute (*parinispanna*).[11]

The Appearance, according to this school, is, "that which has in it unreal conception."[12] It is the manifestation of the mind (*citta*) without which (*citta*) nothing exists.[13]

The mind (*citta*), which is the only reality, has two aspects; *viz.,* (i) as the Storehouse of Consciousness (*ālayavijñāna*) and (ii) as the Functioning Consciousness (*pravṛttivijñāna*) which is sevenfold.[14]

The first; *viz.,* the Storehouse of Consciousness, is called the cause and the second; *viz.,* the Functioning Consciousness, its effect.[15]

8 v. 2[d].
9 v. 12[a-b].
10 vv. 3-4 ; T. pp. 39-40 ; quoted under vv. 2-3 in PP.
In the Relative or Conditioned there is really no subject-object, but there is only the semblance of it.
See MS. XI. 21, p. 60 ; quoted under v. 29 in PP.
11 v. 3[d] ; T. p. 40 ; MVBT. p. 20 ; quoted under vv. 2-3 in PP.
12 vv. 4[a], 29[a].
13 v. 5; and see PP. under vv. 4-5.
14-15 v. 6.

(i)	Visual Consciousness	...	(*cakṣur vijñāna*)
(ii)	Auditory ,,	...	(*śrotra°*)
(iii)	Olfactory ,,	...	(*ghrāṇa°*)
(iv)	Gustatory ,,	...	(*jihvā°*)
(v)	Tactile ,,	...	(*kāya°*)
(vi)	Non-Sensuous ,,	...	(*mano°*)
(vii)	Internal Sense	...	(*manaḥ*)

The Storehouse of Consciousness, where seeds of Defilements and Dispositions, (which are the seeds of this manifestation) are accumulated,[16] produces the sevenfold Functioning Consciousness, and thus the knower and the known; *i.e.*, the world of Appearance comes to be manifested.[17]

The above-mentioned three aspects (*svabhāvas*) are described to be both existent and non-existent.[18] A statement like this is puzzling to us. We can not accept anything between existence and non-existence; but these three aspects obstinately attempt to maintain a third position. For example, the Relative or Conditioned exists as an error, but it does not exist really as it appears.[19] In the world of Appearance, it has its existence, but in the world of absolute reality, it does not exist.

The Imaginary, as it is assumed to be real, has only pragmatic existence, but in reality, it has no existence at all.[20]

The Absolute has no existence, as far as the Duality of subject-object (*dvayabhāva*) is concerned; but it has its existence transcending the Duality.[21]

By a similar method, these three aspects are described as possessing both duality and unity.[22]

These three aspects are really not different from each other.[23] The differentiation is merely pragmatic; it serves the purpose of an introduction to comprehend their ultimate nature.[24]

The Imaginary and the Relative or Conditioned represent the empirical reality, and are hence the cause of Impurities (*saṃkleśa*); while the absolute being, the transcendental Reality, is the cause of Purities (*vyavadāna*).[25]

16 7^a-^b. 17 9. 18 10.
19 12. 20 11. 21 13.
22 14-16. 23 18-21. 24 22.
25 17 ; LS. II. 187; X. 298 ; T. p. 41 ; quoted under v. 17 in PP.

In order to realize the mystery of these three aspects one should penetrate into them deeply; first of all, the Relative or Conditioned is to be penetrated.[26] When one has realized this, he would penetrate into the Imaginary aspect and realize it.[27] After the realization of these two aspects he would be able to enter into the mystery of the Absolute one.[28] At this stage, it would be found that all these three aspects are void of duality; *i.e.*, the subject-object complex.[29]

An illustration is given below to explain these aspects clearly:

An illusory (*māyākṛta*) elephant is created from a piece of wood by means of spell[30] (*mantravaśāt*). The Storehouse of Consciousness is the spell.[31] The elephant is the Imaginary aspect[32] (*kalpitasvabhāva*). Its form is the Relative or Conditioned aspect[33] (*paratantrasvabhāva*); and the non-existence of the elephant (in reality) is the Absolute aspect[34] (*pariniṣpannasvabhāva*). Now when the spell is gone, the elephant is no more seen, its form also vanishes,[35] only the piece of wood, *i.e.*, the reality[36] (*tathatā*) remains.

When the mind (*citta*) attains the state of Pure Consciousness (through self-concentration) the known disappears;[37] when the known disappears, the knower also necessarily vanishes,[38] when both of them are not found, 'the essence of supreme reality' (*dharmadhātu*) is realized.[39] This is the way to attain 'the supernatural power of destroying ignorance and achieving prosperity' (*vibhutva*);[40] after this

26 24^{a}-^{b}. 27 24^{c}-^{d}. 28 25.
29 26. 30 27^{a}-^{b}. 31 30^{a}.
32 28^{a}. 33 28^{b}. 34 28^{c}-^{d}.

That which is non-existence regarding the Imaginary aspect, is really existence regarding the Absolute one. When the Imaginary aspect is not to be found in any way, the Absolute aspect is fully perceived and attained.

See MS. IX. 78; quoted under v. 3 in PP.

35 34. 36 30^{b}, 34. 37 36^{a}-^{b}.
38 36^{c}-^{d}. 39 37^{a}-^{b}. 40 37^{c}-^{d}.

comes the last and highest stage when the Ideal (*bodhi*, lit., the Supreme Wisdom) is attained.[41]

This work has two Tibetan translations. Both of them are fairly literal and there is only a little difference between them and the original Sanskrit text.[42] One of these translations was made jointly by an Indian Pandit and a Tibetan Sanskrit scholar, named Śānti-bhadra and *lha. btsas* (*Devasūta*) respectively. The second translation was made by an Indian Pandit, named Candrakīrti. In this translation the work has been attributed to Nāgārjuna. As this treatise deals with the Yogācāra school of philosophy, it is certain that the celebrated Nāgārjuna, the founder of the Mādhyamika school, is not its author.

The first translation, like the Sanskrit text, has declared Vasubandhu as the author of this work. We see no reason to doubt its authoritativeness. The subject, the style of its composition, the profound philosophical ideas, expressed so concisely in a nut-shell, its resemblance with the *Triṃśikā* and the *Madhyāntavibhāga-bhāṣya* (works of Vasubandhu) are enough to convince us that it is a work of Vasubandhu.

We could not get any commentary of this work either in Sanskrit or Tibetan. It is a well-known fact that philosophical verses (*kārikās*), such as are dealt with in our treatise, are sometimes very difficult to understand without explanation. This occasionally makes it difficult to decide upon the actual readings in the MSS. (which are sometimes full of errors), even with the help of the Tibetan versions. I have, however, attempted, as far as I could, to ascertain the original correct readings, consulting the

41 38.

42 The most remarkable difference is the addition of two verses

Tibetan translations and the parallel passages, which also have been given in this book and which I hope will help the readers in a clearer understanding of the text.

Before I conclude the introduction, I express my gratitude to Dr. G. Tucci who, out of generosity, presented a transcription of the Sanskrit manuscript of the *Trisvabhāvanirdeśa* (which he received from Nepal) a few years ago, to my Professor Mahāmahopādhyāya Pandit Vidhushekhar Bhattacharya. The latter, out of love for his pupils, offered it to me. I can not forget the help that I have received from him in preparing the edition of the text.

I express my gratitude also to Dr. V. Gokhale, formerly Director of Buddhistic Studies, Cīna-Bhavana, for his valuable suggestion in deciding upon the readings of the text; and to Professor Phanibhusan Adhikari, Vidyā-Bhavana, for his valuable co-operation in rendering the text into English.

SUJITKUMAR MUKHOPADHYAYA

Cīna-Bhavana, Santiniketan,
August, 1939.

॥ त्रिस्वभावनिर्देशः ॥

त्रिस्वभावनिर्देशः*

नमो मञ्जुनाथाय ।

कल्पितः परतन्त्रश्च परिनिष्पन्न एव च ।
त्रयः स्वभावा धीराणां गम्भीरज्ञेयमिष्यते ॥१॥

यत्ख्याति परतन्त्रोऽसौ यथा ख्याति स कल्पितः ।
प्रत्ययाधीनवृत्तित्वात्कल्पनामात्रभावतः ॥२॥

तस्य ख्यातुर्यथाख्यानं या सदाऽविद्यमानता ।
ज्ञेयः स परिनिष्पन्नस्वभावोऽनन्यथात्वतः ॥३॥

तत्र किं ख्यात्यसत्कल्पः[1] कथं ख्याति द्वयात्मना ।
तस्य का नास्तिता तेन या तत्राऽद्वयधर्मता ॥४॥

असत्कल्पोऽत्र कश्चित्तं[2] यतस्तेन हि कल्प्यते[3] ।
यथा च कल्पयत्यर्थं तथात्यन्तं न विद्यते ॥५॥

* Ms. reads simply त्रिस्वभावः । T[2] स्वभावत्रयप्रवेशसिद्धिः ।

1 T[1] ख्याति संकल्पः སྣང་ཀུན་བརྟགས།

2 Ms. असंकल्पोऽत्र० । T[1] संकल्पो नाम वै चित्तं སེམས་ནི་ཀུན་རྟོག་ཅེས་བྱ་ཡིན། T[2] lit. असत्कल्पस्तत्र तच्चित्तं སེམས་དེ་དེ་རུ་ཡོད་མིན་རྟོག།

3 Ms. यतस्तं कल्प्यते यथा । T[1] तत्रासत् कल्प्यते यतः གང་ཕྱིར་དེ་ལ་མེད་བརྟགས་དང་།

तद्धेतुफलभावेन[1] चित्तं द्विविधमिष्यते ।
यदालयाख्यं[2] विज्ञानं प्रवृत्त्याख्यञ्च सप्तधा ॥६॥

संक्लेशवासनाबीजैश्चितत्वाच्चित्तमुच्यते ।
चित्तमाद्यं द्वितीयं तु[3] चित्राकारप्रवृत्तितः ॥७॥

समासतो[4]ऽभूतकल्पः स चैष त्रिविधो मतः ।
वैपाकिकस्तथा नैमित्तिको[5]ऽन्यः प्रातिभासिकः ॥८॥

प्रथमो मूलविज्ञानं तद्विपाकात्मकं यतः ।
अन्यः[6] प्रवृत्तिविज्ञानं दृश्यदृग्वित्तिवृत्तितः[7] ॥९॥

सद्[8]सत्त्वाद्द्वयैकत्वात्संक्लेशव्यवदानयोः ।
लक्षणाभेदत[9]श्चेष्टा स्वभावानां गभीरता ॥१०॥

सत्त्वेन गृह्यते[10] यस्माद्[11]त्यन्ताभाव एव च[12] ।
स्वभावः कल्पितस्तेन सदसल्लक्षणो मतः ॥११॥

1 T² ०भागेन or ०भेदेन དབྱེ་བ་ཡིས། 2 T² omits आख्यं ।

3 T² विज्ञानपञ्चकञ्चान्यत् རྣམ་ཤེས་ལྔ་པོ་གཞན་མ་ཡིན།

4 T¹ omits समासतः ।

5 T¹ reads आहंकारिक ངར་འཛིན for नैमित्तिक ।

6 T² उभौ ཕན་ཚུན།

7 T² दृश्यदृग्द्वयङ्गवृत्तितः མཐོང་མཐོང་བྱ་ཡན་ལག་གཉིས་འཇུག་ཕྱིར།

8 Ms. मेद ।

9 T¹ लक्षणस्याधिकारेण མཚན་ཉིད་ཀྱི་ནི་དབང་བྱ་བས།

10 Ms. शंहृते (संहृतो?)। 11 T¹ यद् (हि) གང་ཡིན་པ for यस्माद् ।

12 T¹ तद् དེ།

विद्यते भ्रान्तिभावेन यथाख्यानं न विद्यते ।
परतन्त्रो यतस्तेन सदसल्लक्षणो मतः ॥१२॥

अद्वयत्वेन यच्चास्ति द्वयस्याभाव[1] एव[2] च ।
स्वभावस्तेन निष्पन्नः सदसल्लक्षणो मतः ॥१३॥

द्वैविध्यात्कल्पितार्थस्य तदसत्त्वै[3]कभावतः ।
स्वभावः कल्पितो बालैर्द्वयैकत्वात्मको मतः ॥१४॥

प्रख्यानाद्[4]यभावेन[5] भ्रान्तिमात्रैकभावतः ।
स्वभावः परतन्त्राख्यो द्वयैकत्वात्मको मतः ॥१५॥

द्वयाभाव[6]स्वभावत्वादद्वयैक[7]स्वभावतः ।
स्वभावः परिनिष्पन्नो द्वयैकत्वात्मको मतः ॥१६॥

कल्पितः परतन्त्रश्च ज्ञेयं संक्लेशलक्षणम् ।
परिनिष्पन्न इष्टस्तु व्यवदानस्य लक्षणम् ॥१७॥

असद्द्वयस्वभावत्वात्तद्भावस्वभावतः ।
स्वभावात्कल्पिताज्ज्ञेयो निष्पन्नो[8]ऽभिन्नलक्षणः ॥१८॥

1 T[1] lit. अत्यन्ताभाव མང་པོ་མེད་པ for अभाव ।   2 T[1] omits it.

3 Ms. सदसत्त्वै० । T[1] सदसत्त्वै० ཡོད་དང་མེད་པར... །

4 Ms. ०नद्व० । T[1] lit. प्रख्यानद्वय० སྣང་བའི་ ཚ་ཡིས་ གཉིས་ཡིན་ལ །

5 T[1] भागेन ཚ་ཡིས །

6 Ms. द्वयभाव । T[1] द्वयभाव གཉིས་ཀྱི་ངོ་བོ ། T[2] lit. द्वयभावाभावत्वात् གཉིས་ཀྱི་དངོས་པོས་མེད་པ་ཉིད ।   7 T[2] omits एक ।

8 T[2] omits निष्पन्न and reads only परि ཡོངས་སུ །

अद्वयत्वस्वभावत्वाद्द्वयाभावस्वभावतः ।
निष्पन्नात्कल्पितश्चैव विज्ञेयो[1]ऽभिन्नलक्षणः ॥१९॥

यथाख्यानमसद्भावात्तथाऽसत्त्वस्वभावतः ।
स्वभावात्परतन्त्राख्या[2] न्निष्पन्नोऽभिन्नलक्षणः ॥२०॥

असद्द्वयस्वभावत्वाद्यथाख्यानास्वभावतः[3] ।
निष्पन्नात्परतन्त्रोऽपि विज्ञेयोऽभिन्नलक्षणः ॥२१॥

क्रमभेदः[4] स्वभावानां व्यवहाराधिकारतः[5] ।
तत्प्रवेशाधिकाराच्च व्युत्पत्त्यर्थं विधीयते[6] ॥२२॥

कल्पितो व्यवहारात्मा व्यवहर्त्रा[7]त्मकोऽपरः ।
व्यवहारसमुच्छेदस्वभावश्चान्य इष्यते ॥२३॥

द्वयाभावात्मकः[8] पूर्वं परतन्त्रः प्रविश्यते ।
ततः[9] प्रविश्यते[10] तत्र कल्पमात्र[11]मसद्द्वयम्[12] ॥२४॥

1 T^2 उच्यते ཅེས་བྱ། 2 T^2 omits आख्यात् ।

3 T^2 lit. ०नाभावतः དངོས་མེད་ཕྱིར།

4 T^2 क्रमभाव རིམ་པའི་རང་བཞིན།

5 T^1 व्यवहारापेक्षया ཐ་སྙད་ལ་ནི་བལྟོས་པ་ཡིས།

6 T^1 རྟོགས་པའི་རིམ་པ་བཞིན་དུ་བརྗོད།

7 Ms. ०र्त्ता । T^1 ཐ་སྙད་འདོགས་པ།

8 Ms. द्वयभावात्मकः । 9 T^1 omits it.

10 T^1 omits it. 11 T^1 कल्पमात्रत्वात् ।

12 T^1 lit. पूर्वं द्वयाभावात्मके प्रविष्टे परतन्त्रः प्रविश्यते। असद्द्वयं (ततः) तत्र (प्रविश्यते) कल्पमात्रत्वात् ।

ततो ह्यद्वयाभावभावो निष्पन्नोऽत्र प्रविश्यते ।
तथा ह्यसावेव तदा[1] अस्तिनास्तीति चोच्यते ॥२५॥

त्रयोऽप्येते स्वभावा हि अद्वयालम्बलक्षणाः[2] ।
अभावादतथाभावात्तदभावस्वभावतः[3] ॥२६॥

मायाकृतं मन्त्रवशात्ख्याति हस्त्यात्म[4]ना यथा ।
आकारमात्रं तत्रास्ति[5] हस्ती नास्ति तु सर्वथा ॥२७॥

1 Ms. तथा। T[2] तथा དེ་བཞིན་དུ།

2 T[1] makes the sense clear by reading དམིགས་མེད་གཉིས་མེད་མཚན་ཉིད་དེ། T[2] अद्वयानभिलाप्यलक्षणाः གཉིས་མེད་བརྗོད་མེད་མཚན་ཉིད་ཅན།

3 T[2] adds here the following two verses :—

རྟོགས་དང་མ་རྟོགས་རྣམ་རྟོགས་དང།
མངོན་རྟོགས་འཛིན་པའི་དབྱེ་བའི་ཕྱིར།
སོ་སོ་རེ་རེ་རང་བཞིན་གསུམ།
རྣམ་པ་བཞི་ཡིས་དབྱེ་བར་འདོད།
མིང་ནི་གཉིས་ཐོས་འཁྲུལ་པ་དང།
དབང་དུ་ཉིད་ཅེས་དབྱེ་བའི་ཕྱིར།
མི་བརྗོད་གཉིས་མེད་ཉོན་མི་མོངས།
གཅིག་དང་དུ་མའི་དབྱེ་ཕྱིར་རོ།།

4 T[1] omits आत्म॰।

5 T[1] སྣང་བར་འདོད for तत्रास्ति।

स्वभावः कल्पितो हस्ती परतन्त्रस्तदाकृतिः ।
यस्तत्र हस्त्यभावोऽसौ परिनिष्पन्न इष्यते ॥२८॥

असत्कल्पस्तथा ख्याति मूलचित्ताद्द्वयात्मना ।
द्वयमत्यन्ततो नास्ति तत्रास्त्याकृतिमात्रकम् ॥२९॥

मन्त्रवन्मूलविज्ञानं काष्ठवत्तथता मता ।
हस्त्याकारवदेष्टव्यो[1] विकल्पो हस्तिवद्द्वयम् ॥३०॥

अर्थतत्त्वप्रतिवेधे[2] युगपल्लक्षणत्रयम्[3] ।
परिज्ञा च प्रहाणञ्च प्राप्ति[4]श्चेष्टा[5]यथाक्रमम् ॥३१॥

परिज्ञाऽनुपलम्भोऽत्र[6] हानिरख्यानमिष्यते ।
उपलम्भनिमित्ता तु[7] प्राप्तिः[8] साक्षात्क्रियापि सा ॥३२॥

द्वयस्यानुपलम्भेन द्वयाकारो[9] विगच्छति[10] ।
विगमा[11]त्तस्य निष्पन्नो द्वयाभावोऽधिगम्यते ॥३३॥

1 T[1] omits एष्टव्यो ।

2 T[2] तद्द्वयस्य प्रतिवेधे དེ་གཉིས་རྟོགས་པའི་དུས་སུ་ནི །

3 Ms. ०क्रिया ।

4 T[1] ཐོབ་བྱ །

5 T[1] ०वेद्या རིག་བྱེད །

6 T[1] च དང for अत्र

7 Ms. उपलम्भो निमग्नस्तु । T[1] अद्वयस्योपलम्भस्तु གཉིས་སུ་མེད་པ་དམིགས་པ་ནི །

8 T[1] ཐོབ་བྱ །

9 T[1] द्वयाभासो གཉིས་སུ་སྣང་བ । आकार and आभास are synonymous here.

0 T[2] རྣམ་པར་རྟོག (རྟོགས ?)

11 T[2] རྣམ་རྟོག (རྟོགས ?)

हस्तिनोऽनुपलम्भश्च[1] विगमश्च[2] तदाकृतेः[3] ।
उपलम्भश्च काष्ठस्य[4] मायायां युगपद्यथा[5] ॥३४॥

विरुद्धधीवारणत्वाद्[6] बुद्ध्या[7] वैयर्थ्य[8]दर्शनात् ।
ज्ञानत्रयानुवृत्तेश्च मोक्षापत्तिरयत्नतः ॥३५॥

चित्तमात्रोपलम्भेन ज्ञेयार्थानुपलम्भता ।
ज्ञेयार्थानुपलम्भेन स्याच्चित्तानुपलम्भता ॥३६॥

द्वयोरनुपलम्भेन धर्मधातूपलम्भता ।
धर्मधातूपलम्भेन स्याद्विभुत्वोपलम्भता ॥३७॥

उपलब्धविभुत्वश्च[9] स्वपरार्थप्रसिद्धितः[10] ।
प्राप्नोत्यनुत्तरां बोधिं धीमान् कायत्रयात्मिकाम्[11] ॥३८॥

इति त्रिस्वभावनिर्देशः[12] समाप्तः । कृतिराचार्यवसुबन्धुपादानामिति[13] ॥

1 T¹ lit. अनुपलम्भेन དམིགས་སུ་མེད་པས་ན །

2 T² རྣམ་རྟོག (རྟོགས ?)

3 T¹ lit. तदाकृतिर्विगच्छति དེ་ཡི་རྣམ་པ་ནུབ་འགྱུར་ཏེ །

4 T¹ adds भवति འགྱུར་བ །

5 Ms. मायायां...गयद्यथा । T¹ मायायां यथा སྒྱུ་མ་ལ་ནི་ཇི་བཞིན་དུ །

6 Ms. ०कारणत्वाद् । 7 Ms. बुद्धेर् ।

8 T² नैरात्म्य བདག་མེད །

9 T² lit. उपलब्धे विभुत्वे च ।

10 T² ०प्रवेशतः འཇུག་ཕྱིར །

11 T¹ lit. विभुत्वोपलम्भतः कायत्रयात्मिकामनुत्तरां बोधिं प्राप्य धीमान् स्वपरार्थप्रसिद्धो भवति ।

12 Ms. त्रिस्वभावः । T² त्रिलक्षणप्रवेशः མཚན་ཉིད་གསུམ་ལ་འཇུག་པ །

13 T² कृतिराचार्यनागार्जुनस्य སློབ་དཔོན་ཆེན་པོ་འཕགས་པ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱི་ཞལ་མངའ་ནས་མཛད་པ...... །

Tibetan Versions

[*N.B.—The figures I and II refer to* T^1 *and* T^2 *respectively*]

I

༄༅།། སློབ་དཔོན་དབྱིག་གཉེན་གྱིས་མཛད་པའི་རང་བཞིན་གསུམ་
ལ་ངེས་པར་བསྟན་པའོ།།

༄༅། །རྒྱ་གར་སྐད་དུ། ཏྲི་སྭ་བྷཱ་བ་ནིརྡེ་ཤ། བད་སྐད་དུ།
རང་བཞིན་གསུམ་ལ་ངེས་པར་བསྟན་པ།།
བཅོམ་ལྡན་འདས་འཇིག་རྟེན་དབང་ཕྱུག་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ།།

II

༄༅།། རང་བཞིན་གསུམ་ལ་འཇུག་པའི་སྒྲུབ་པ་འཕགས་པ་ཀླུ་
སྒྲུབ་ཀྱིས་མཛད་པ་བཞུགས་སོ།།

༄༅། །རྒྱ་གར་སྐད་དུ། སྭ་བྷཱ་བ་ཏྲ་ཡ་པྲ་བེ་ཤ་སིདྡྷི།
བོད་སྐད་དུ། རང་བཞིན་གསུམ་ལ་འཇུག་པའི་སྒྲུབ་པ།།
སངས་རྒྱས་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ།།

I

བཏགས་དང་གཞན་གྱི་དབང་དང་ནི། །
ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་ཉིད་དག་སྟེ། །
རང་བཞིན་གསུམ་པོ་བརྟན་རྣམས་ཀྱིས། །
ཟབ་མོ་ཡི་ནི་ཤེས་བྱར་འདོད། ། ༡

II

ཀུན་བརྟགས་དང་ནི་གཞན་དབང་དང་། །
ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་ཉིད་ཀྱང་ནི། །
བརྟན་པ་རྣམས་ཀྱི་རང་བཞིན་གསུམ། །
ཤེས་བྱ་ཟབ་པར་འདོད་པ་ཡིན། ། ༡

I

རྐྱེན་གྱི་དབང་གིས་འཇུག་པ་དང་། །
བཏགས་པ་ཙམ་གྱི་དངོས་ཡིན་པས། །
གང་ཞིག་སྣང་དེ་གཞན་དབང་སྟེ། །
ཇི་སྣང་དེ་ཀུན་བཏགས་པ་ཡིན། ། ༢

II

གང་སྣང་དེ་ནི་གཞན་དབང་ཡིན། །
ཇི་ལྟར་སྣང་བ་ཀུན་བཏགས་ཏེ། །

ཀྱིན་ལ་འཇུག་པར་དབང་ཕྱིར་དང་། །
བརྟགས་པའི་དངོས་པོ་ཙམ་ཕྱིར་རོ ‖ ༧

I

གང་སྣང་དེ་ཡི[1]ཇི་ལྟར་སྣང་ །
རྟག་ཏུ་མེད་པ་གང་ཡིན་དེ །
གཞན་དུ་འགྱུར་མེད་ཤེས་བྱ་བས །
ཡོངས་སུ་གྲུབ་པའི་རང་བཞིན་ཡིན ‖ ༣

II

དེ་ཡི་སྣང་བ་ཇི་བཞིན་སྣང་ །
རྟག་ཏུ་མེད་པ་ཉིད་གང་ནི །
གཞན་དུ་མི་འགྱུར་ཕྱིར་ཉིད་དེ །
ཡོངས་གྲུབ་རང་བཞིན་ཤེས་པར་བྱ ‖ ༢

I

དེ་ལ་[2]གང་སྣང་ཀུན་རྟོག་[3]དེ །
ཇི་ལྟར་སྣང་དེ་གཉིས་པོ་འོ །
དེ་ལ་དེ་མེད་གང་ཡིན་ལ །
དེ་ཉིད་དེ་ཡི་གཉིས་མེད་ཆོས ‖ ༨

---

1 X. འི ། 2 X. ལས ། 3 X. བརྟགས །

II

དེ་ལ་ཅི་སྣང་ཡོད་མིན་རྟོག །
ཇི་ལྟར་སྣང་བ་གཉིས་བདག་[1]གིས །
དེ་ཡི་མེད་ཉིད་གང་དེ་ཡིས །
དེ་ཙ་གཉིས་མེད་ཆོས་ཉིད་གང་ ‖ ༦

I

གང་ཕྱིར་དེ་ལ་མེད་བརྟགས་དང་ །
དེ་ཡིས་ཇི་ལྟར་དོན་བརྟགས་པ །
དེ་ལྟར་ཤིན་ཏུ་མེད་པས་ན །
སེམས་ནི་ཀུན་རྟོག་ཅས་བྲ་ཡིན ‖ ༧

II

སེམས་དེ་དེ་ཙ་ཡོདམིནརྟོག །
གང་ཕྱིར་དེ་ནི་བརྟགས་པ་ཡིན །
ཇི་ལྟར་དོན་ནི་རྟོག་[2]བྱེད་པ །
དེ་བཞིན་ཤིན་ཏུ་ཡོད་མ་ཡིན ‖ ༧

I

རྒྱུ་དང་འབྲས་བུའི་དངོས་པོ་ཡིས །
སེམས་དེ་རྣམ་པ་གཉིས་འདོད་དེ །

---

1 X. དག ། 2 X. རྟག །

ཀུན་གཞི་རྣམ་ཤེས་ཞེས་བྱ་དང་ །
འཇུག་པ་ཞེས་བྱ་རྣམ་བདུན་ནོ ॥ ༦

II

རྒྱུ་དང་འབྲས་བུའི་དབྱེ་བ་ཡིས །
སེམས་དེ་རྣམ་པ་གཉིས་སུ་འདོད །
ཀུན་གཞི་[1]རྣམ་པར་ཤེས་གང་དང་ །
འཇུག་པ་ཞེས་བྱ་རྣམ་བདུན་པ་འོ ॥ ༦

I

དང་པོ་ཀུན་ཉོན་མོངས་ས་བོན །
བག་ཆགས་བསགས་པས་སེམས་ཞེས་བྱ །
གཉིས་པ་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་སུ །
རབ་ཏུ་འཇུག་པས་བརྗོད་པ་ཡིན ॥ ༧

II

ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་བག་ཆགས་ཀྱི །
ས་བོན་བསགས་ཕྱིར་སེམས་བརྗོད་དེ །
རྣམ་ཤེས་ལྔ་པོ་གཞན་མ་ཡིན །
སྣ་ཚོགས་རྣམ་པ་འཇུག་ཕྱིར་རོ ॥ ༧

[1] X. བཞི །

I

ཡང་དག་མ་ཡིན་ཀུན་རྟོག་དེ །
རྣམ་པར་སྨིན་དང་དེ་བཞིན་དུ །
ངར་འཛིན་གཞན་དུ་སྣང་བ་ཡིན །
དབྱེ་བས་རྣམ་པ་གསུམ་དུའང་འདོད ॥ ༨

II

ཡང་དག་མ་ཡིན་ཀུན་རྟོག་གང་ །
དེ་ནི་བསྡུས་པར་རྣམ་གསུམ་འདོད །
རྣམ་སྨིན་དེ་བཞིན་མཚན་མ་ཅན །
སོ་སོར་སྣང་བ་གཞན་མའོ ॥ ༨

I

དང་པོ་རྣམ་སྨིན་བདག་ཉིད་དེ །
འདི་ནི་རྩ་བའི་རྣམ་ཤེས་ཡིན །
གཞན་ནི་འཇུག་པའི་རྣམ་པར་ཤེས །
བལྟ་བྱ་མཐོང་བྱེད་རྟོགས་པས་འཇུག ॥ ༩

II

དང་པོའི་རྩ་བའི་རྣམ་ཤེས་དེ །
གང་ཕྱིར་རྣམ་སྨིན་བདག་ཉིད་དོ །

འཇུག་པའི་རྣམ་ཤེས་ཕན་ཚུན་མཐོང་ །
མཐོང་བྱ་ཡན་ལག་གཉིས་འཇུག་ཕྱིར ॥ ༩

I

ཡོད་དང་མེད་དང་གཉིས་དང་གཅིག །
ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་རྣམ་བྱང་དག །
མཚན་ཉིད་ཀྱི་ནི་དབང་བྱ་བས །
རང་བཞིན་དག་ནི་ཟབ་པར་འདོད ॥ ༡༠

II

ཡོད་མེད་ཕྱིར་དང་གཉིས་གཅིག་ཕྱིར །
ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་རྣམ་བྱང་ལ །
མཚན་ཉིད་དབྱེར་མེད་ཕྱིར་ཟབ་ཉིད །
རང་བཞིན་རྣམས་ལ་འདོད་པ་ཡིན ॥ ༡༠

I

ཡོད་པར་བརྫུང་བ་གང་ཡིན་པ །
དེ་ཉིད་ཤིན་ཏུ་མེད་པ་སྟེ །
དེས་ན་བརྟགས་[1]པའི་རང་བཞིན་དེ །
ཡོད་དང་མེད་པའི་མཚན་ཉིད་འདོད ॥ ༡༡

---

1 X. ཏགས །

II

ཤིན་ཏུ་མེད་པ་ཉིད་དག་ནི། །
གང་ཕྱིར་ཡོད་པར་འཛིན་པ་ལ། །
དེ་ཡིས་[1]ཀུན་བརྟགས་རང་བཞིན་ནི། །
ཡོད་དང་མེད་པའི་མཚན་ཉིད་འདོད། ༎ २२

I

འཁྲུལ་པའི་ངོ་བོར་ཡོད་པ་དང་། །
ཇི་ལྟར་སྣང་བཞིན་མེད་པ་སྟེ། །
དེས་ན་གཞན་གྱི་དབང་དེ་ཡང་། །
ཡོད་དང་མེད་པའི་མཚན་ཉིད་འདོད། ༎ २३

II

འཁྲུལ་པའི་དངོས་པོས་ཡོད་པ་ལ། །
ཇི་བཞིན་སྣང་བ་ཡོད་མ་ཡིན། །
གང་ཕྱིར་གཞན་དབང་དེ་ཡིས་ནི། །
ཡོད་མེད་མཚན་ཉིད་པར་འདོད་དོ། ༎ २३

I

གང་ཕྱིར་གཉིས་མང་[2]མེད་པ་དང་། །
གཉིས་སུ་མེད་པར་ཡོད་པ་སྟེ། །

---

1 X. ཡི། 2 X. གཉིས་པ་མང་པོ།

དེས་ན་ཡོངས་སུ་གྲུབ་རང་བཞིན། །
ཡོད་དང་མེད་པའི་མཚན་ཉིད་འདོད། ། ༡༢

II

གང་གིས་གཉིས་མེད་ཉིད་དུ་ཡོད། །
གཉིས་ཀྱི་དངོས་པོ་མེད་པ་ཉིད། །
དེ་ཡིས་ཡོངས་གྲུབ་རང་བཞིན་ནི། །
ཡོད་མེད་མཚན་ཉིད་འདོད་པ་ཡིན། ། ༡༢

I

བརྟགས་པའི་དོན་གྱི་རྣམ་གཉིས་ཏེ། །
ཡོད་དང་མེད་པར་ངོ་བོ་གཅིག །
དེས་ན་གྲིས་པས་བརྟགས་རང་བཞིན། །
གཉིས་དང་གཅིག་གི་བདག་ཉིད་འདོད། ། ༡༨

II

བརྟགས་པའི་དོན་ལ་རྣམ་གཉིས་ཕྱིར། །
དེ་ཡོད་མ་ཡིན་དངོས་གཅིག་ཕྱིར། །
ཀུན་བརྟགས་རང་བཞིན་བྲིས་པ་རྣམས། །
གཉིས་དང་[1] གཅིག་གིས་བདག་ཉིད་འདོད། ། ༡༨

---

1 X. སྣང་ །

I

སྣང་བའི་ཆ་ཡིས་གཉིས་ཡིན་ལ །
འཁྲུལ་པ་ཙམ་དངོས་གཅིག་ཡིན་པས །
གཞན་དབང་ཞེས་བྱའི་རང་བཞིན་ཡང་ །
གཉིས་དང་གཅིག་གི་བདག་ཉིད་འདོད ॥ ༡༥

II

གཉིས་ཀྱི་དངོས་པོ་སྣང་ཕྱིར་དང་ །
འཁྲུལ་པ་ཙམ་གྱི་[1]དངོས་གཅིག་ཕྱིར །
གཞན་དབང་ཞེས་བྱའི་རང་བཞིན་ནི །
གཉིས་དང་གཅིག་གི་བདག་ཉིད་འདོད ॥ ༡༥

I

གཉིས་ཀྱི་[2]ངོ་བོ་འི་རང་བཞིན་ཉིད །
གཉིས་སུ་མེད་པར་གཅིག་གྱུར་པས །
ཡོངས་སུ་གྲུབ་པའི་རང་བཞིན་ཡང་ ॥
གཉིས་དང་གཅིག་གི་བདག་ཉིད་འདོད ॥ ༡༦

II

གང་གིས་གཉིས་མེད་ཉིད་དུ་ཡོད །
གཉིས་ཀྱི་དངོས་པོས་མེད་པ་ཉིད །

1 X. གྱིས །   2 X. ཀྱིས །

དེ་ཡིས་ཡོངས་གྲུབ་རང་བཞིན་ནི། །
གཉིས་དང་གཅིག་གི་བདག་ཉིད་འདོད། ༎ ༡༦

I

བཏགས་དང་གཞན་གྱི་དབང་དག་ནི། །
ཤེས་བྱ་ཀུན་ཉོན་མོངས་མཚན་ཉིད། །
ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་རྣམ་བྱང་གི། །
མཚན་ཉིད་དུ་ནི་འདོད་པ་ཡིན། ༎ ༡༧

II

ཀུན་བཏགས་དང་ནི་གཞན་གྱི་དབང་། །
ཉོན་མོངས་མཚན་ཉིད་ཤེས་པར་བྱ། །
རྣམ་པར་བྱང་བའི་མཚན་ཉིད་ནི། །
ཡོངས་སུ་གྲུབ་པར་འདོད་པ་ཡིན། ༎ ༡༧

I

མི་བདེན་གཉིས་པོ་འི་རང་བཞིན་དེ། །
དངོས་མེད་རང་བཞིན་ཉིད་ཡིན་པས། །
བཏགས་པའི་རང་བཞིན་ཤེས་བྱ་ལ། །
གྲུབ་པའི་མཚན་ཉིད་གཞན་མ་ཡིན། ༎ ༡༨

II

གཉིས་ཀྱི་རང་བཞིན་མེད་ཕྱིར་དང་ །
དེ་མེད་པ་ཡི་རང་བཞིན་ཕྱིར །
རང་བཞིན་ཡོངས་སུ་ཀུན་བརྟགས་ལས །
དབྱེར་མེད་མཚན་ཉིད་ཞེས་པར་བྱ ༎ ༡༨

I

གཉིས་མེད་པ་ཡི་རང་བཞིན་ཉིད །
གཉིས་པོ་མེད་པའི་རང་བཞིན་པས །
ཡོངས་སུ་གྲུབ་ལས་བརྟགས་པ་ཡི །
མཚན་ཉིད་གཞན་མིན་ཞེས་པར་བྱ ༎ ༡༩

II

གཉིས་མེད་རང་བཞིན་ཉིད་ཕྱིར་དང་ །
གཉིས་ནི་མེད་པའི་རང་བཞིན་ཕྱིར །
ཡོངས་སུ་གྲུབ་ལས་ཀུན་བརྟགས་ཀྱང་ །
མཚན་ཉིད་ཐ་མི་དད་ཅེས་བྱ ༎ ༡༩

I

བདེན་མིན་ཇི་ལྟར་སྣང་གྱུར་པ །
དེ་ལྟར་མེད་པའི་རང་བཞིན་པས །

གཞན་དབང་ཞེས་བྱའི་རང་བཞིན་ལས།
ཡོངས་གྲུབ་མཚན་ཉིད་ཐ་དད་མིན༎ ༡༠

II

ཇི་ལྟར་སྣང་བ་མེད་ཕྱིར་དང་།
དེ་བཞིན་མེད་པའི་རང་བཞིན་ཕྱིར།
ཡོངས་གྲུབ་གཞན་དབང་རང་བཞིན་ལས།
ཐ་མི་དད་པའི་མཚན་ཉིད་ཡིན༎ ༡༠

I

ཡང་དག་མིན་པ་གཉིས་རང་བཞིན།
ཇི་ལྟར་སྣང་བའི་དངོས་མེད་པས།
ཡོངས་གྲུབ་ལས་ཀྱང་གཞན་དབང་གི།
མཚན་ཉིད་ཐ་དད་མིན་ཞེས་བྱ༎ ༡༡

II

གཉིས་མེད་རང་བཞིན་ཉིད་ཕྱིར་དང་།
ཇི་བཞིན་སྣང་བ་དངོས་མེད་ཕྱིར།
ཡོངས་སུ་གྲུབ་ལས་གཞན་དབང་ཡང་།
ཁྲིད་མེད་མཚན་ཉིད་ཤེས་པར་བྱ༎ ༡༡

I

ཐ་སྙད་ལ་ནི་བལྟོས་པ་ཡིས[1] །
རང་བཞིན་དབྱེ་བའི་གོ་རིམ་དང་ །
དེ་ལ་འཇུག་པའི་དབང་བྱས་པའི །
རྟོགས་པའི་རིམ་པ་བཞིན་དུ་བརྗོད ॥ ༢༢

II

ཐ་སྙད་གཙོ་བོར་བྱས་ཕྱིར་དང་ །
དེ་འཇུག་གཙོ་བོར་བྱས་པའི་ཕྱིར །
རིམ་པའི་རང་བཞིན་རང་བཞིན་གྱི །
སློབ་པའི་ཆེད་དུ་བརྗོད་པ་ཡིན ॥ ༢༢

I

ཀུན་བརྟགས་ཐ་སྙད་བདག་ཉིད་དེ །
ཐ་སྙད་འདོགས་པ་གཞན་བདག་ཉིད །
ཐ་སྙད་ཡོངས་སུ་ཆད་པ་ཡི །
རང་བཞིན་ཡང་ནི་གཞན་དུ་འདོད ॥ ༢༣

II

ཐ་སྙད་བརྡའ་ཉིད་ཀུན་བརྟགས་དང་ །
ཐ་སྙད་བྱེད་པའི་བདག་ཉིད་གཞན །

---

1 X. ཡི །

ཐ་སྙད་ཀུན་ནས་ཆ་བྱེད་པའི། ।
རང་བཞིན་གཞན་མ་འདོད་པ་ཡིན ॥ ༢༣

I

སྔོན་དུ་གཉིས་པོ་བདག་མེད་ལ ।
ཞུགས་པས་གཞན་དབང་ལ་འཇུག་སྟེ ।
ཡོད་པ་མ་ཡིན་གཉིས་པོ་དག ।
དེ་ལ་བརྟགས་ཙམ་ཡིན་ཕྱིར་རོ ॥ ༢༤

II

སྔོན་དུ་གཉིས་མེད་བདག་ཉིད་ནི ।
གཞན་དབང་རབ་ཏུ་འཇུག་པར་འགྱུར ।
དེ་ནས་དེ་ཙ་གཉིས་མེད་ནི ।
རྟོག་པ་ཙམ་དུ་འཇུག་པ་ཡིན ॥ ༢༤

I

དེ་ནས་གཉིས་དངོས་མེད་རང་བཞིན ।
ཡོངས་གྲུབ་པ[1]ནི་འདིར་འཇུག་སྟེ ।
འདི་ལྟར་དེ་ཉིད་དེ་ཡི་[2]ཆེ ।
ཡོད་དང་མེད་པ་དག་ཏུའང་བརྗོད ॥ ༢༥

1 X. ལ། 2 X. འི།

II

དེ་ནས་གཉིས་མེད་དངོས་པོ་ནི །
དེ་ཙུ་ཡོངས་གྲུབ་འཛུག་པ་སྟེ །
དེ་བཞིན་དེ་ཉིད་དེ་བཞིན་དུ །
མེད་དང་ཡོད་ཅེས་བརྗོད་པ་ཡིན ॥ ༢༥

I

རང་བཞིན་གསུམ་པོ་དེ་དག་ནི །
དམིགས་མེད་གཉིས་མེད་མཚན་ཉིད་དེ །
ཞིན་ཏུ་མེད་དང་དེ་བཞིན་མེད །
དེ་དངོས་མེད་པའི་རང་བཞིན་ནོ ॥ ༢༦

II

རང་བཞིན་གསུམ་ཀ་འདི་རྣམས་ནི །
གཉིས་མེད་བརྗོད་མེད་མཚན་ཉིད་ཅན །
མེད་ཕྱིར་དེ་བཞིན་མེད་[1]ཕྱིར་དང་ །
དེ་མེད་པ་ཡི་རང་བཞིན་ཕྱིར ॥[2] ༢༦

---

1 X. ཡོད །

2 T[2] adds here the following two verses :

རྟོགས་དང་མ་རྟོགས་རྣམ་རྟོགས་དང་ །
མངོན་རྟོགས་འཛིན་པའི་དབྱེ་བའི་ཕྱིར །

I

སྔགས་མཐུས་སྒྱུ་མ་བྱས་པ་ཡིས །
ཇི་ནས་གླང་པོ་སྣང་གྱུར་པ །
རྣམ་པ་ཙམ་ཞིག་སྣང་བར་འདོད །
གླང་པོ་ཀུན་དུ་ཡོད་མ་ཡིན ॥ ༢༧

II

སྒྱུ་མས་བྱས་པའི་སྔགས་དབང་གིས །
གླང་ཆེན་བདག་ཉིད་ཀྱི་སྣང་བཞིན །
དེ་ལྟ་རྣམ་པ་ཙམ་ཡོད་དེ །
གླང་ཆེན་རྣམ་པ་ཀུན་དུ་མེད ॥ ༢༧

I

བརྟགས་པའི་རང་བཞིན་གླང་པོ་འདྲ །
གཞན་དབང་དེ་ཡི་རྣམ་ལྟ་བུའོ །

སོ་སོ་རེ་རེ་རང་བཞིན་གསུམ །
རྣམ་པ་བཞི་ཡིས་དབྱེ་བར་འདོད ॥
མིང་ནི་གཉིས་ཐོས་འཁྲུལ་པ་དང་ །
དབང་དུ་ཉིད་ཅེས་དབྱེ་བའི་ཕྱིར །
སྐྱི་བརྗོད་གཉིས་མེད་ཉོན་མི་མོངས །
གཅིག་དང་དུ་མའི་དབྱེ་ཕྱིར་རོ ॥

དེ་ལ་གླང་པོ་དངོས་མེད་གང་། །
དེ་འདྲ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པར་འདོད། ༣༨

II

གླང་ཆེན་ཀུན་བརྟགས་རང་བཞིན་ཏེ། །
དེ་ཡི་རྣམ་པ་གཞན་དབང་ཡིན། །
དེ་ལྟ་གླང་ཆེན་མེད་པ་གང་། །
དེ་ནི་ཡོངས་གྲུབ་འདོད་པ་ཡིན། ༣༨

I

རྒྱ་བའི་སེམས་ལས་གཉིས་བདག་ཏུ། །
ཡང་དག་མ་ཡིན་ཀུན་རྟོག་སྣང་། །
གཉིས་པོ་ཤིན་ཏུ་མེད་པས་ན། །
དེ་ན་རྣམ་པ་ཙམ་དུ་ཡོད། ༣༩

II

རྒྱ་བ་སེམས་ལས་གཉིས་[1]བདག་[2]གིས། །
དེ་བཞིན་ཡོད་མིན་ཀུན་བརྟགས་སྣང་། །
གཉིས་པོ་ཤིན་ཏུ་མེད་པ་སྟེ། །
དེ་ལྟ་རྣམ་པ་ཙམ་ཡོད་དོ། ༣༩

---

1 X. གང་། 2 X. དག།

I

རྩ་བའི་རྣམ་ཤེས་ཕྱོགས་དང་འདྲ།
དེ་བཞིན་ཉིད་ནི་ཤིང་འདྲར་འདོད།
རྣམ་རྟོག་གླང་པོའི་རྣམ་པ་འདྲ།
གཉིས་ནི་གླང་པོ་ལྷ་བུའོ༎ ༣༠

II

རྩ་བའི་རྣམ་ཤེས་ཕྱོགས་བཞིན་དུ།
དེ་བཞིན་ཉིད་འདི་ཤིང་བཞིན་འདོད།
རྣམ་རྟོག་གླང་ཆེན་རྣམ་པ་བཞིན།
འདོད་དེ་གླང་ཆེན་བཞིན་གཉིས་སོ༎ ༣༠

I

དོན་གྱི་དེ་ཉིད་རིག་པ་ན།
ཡོངས་སུ་ཤེས་དང་སྤང་བ་དང་།
ཐོབ་བྱ་གོ་རིམ་ཇི་བཞིན་དུ།
ཅིག་ཅར་མཚན་ཉིད་གསུམ་རིག་བྱེད༎ ༣༡

II

དེ་གཉིས་རྟོགས་པའི་དུས་སུ་ནི།
མཚན་ཉིད་གསུམ་ལ་དུས་གཅིག་ཏུ།

ཡོངས་སུ་ཤེས་དང་སྦྱོང་བ་དང་ །
རིམ་པ་ཇི་བཞིན་ཐོབ་པར་འདོད ॥ ༣༡

I

དམིགས་སུ་མེད་པ་ཡོངས་ཤེས་དང་ །
སྣང་བ་མེད་[1]ནི་སྦྱོང་བར་འདོད །
གཉིས་སུ་མེད་པ[2]་དམིགས་པ[3]་ནི[4] །
ཐོབ་བྱ་མངོན་དུ་བྱས་པའང་ཡིན ॥ ༣༢

II

ཡོངས་ཤེས་འདི་ཙ་མི་དམིགས་པ །
སྦྱོང་མི་སྣང་བ་འདོད་པ་ཡིན །
དམིགས་པ་དག་ནི་མཚན་མ་སྟེ །
ཐོབ་པར་མངོན་སུམ་བྱ་བའང་དེ ॥ ༣༢

I

འདི་ལྟར་གཉིས་པོ་མི་དམིགས་ཚེ །
གཉིས་སུ་སྣང་བ་ནུབ་པར་འགྱུར །
ནུབ་ན་དེ་ཡི་ཡོངས་གྲུབ་པ །
གཉིས་དངོས་མེད་པ་རྟོགས[5]་པར་འགྱུར ॥ ༣༣

---

1 X. དག ། 2 X. པས །
3 X. པས ། 4 X. ན ། 5 X. བརྟགས །

II

གཉི་ག་ལ་ནི་མི་དམིགས་པས །
གཉིས་ཀྱིས་རྣམ་པར་རྟོགས་[1]པར་འགྱུར །
ཡོངས་གྲུབ་དེ་ཡི་རྣམ་རྟོགས[2]ཕྱིར །
གཉིས་ནི་མེད་པར་རྟོགས་པར་འགྱུར ༎ ༢༧

I

གླང་པོ་དམིགས་སུ་མེད་པས་ན །
དེ་ཡི་རྣམ་པ་ནུབ་འགྱུར་ཏེ །
ཤིང་གི་དུམ་བུ་དམིགས་འགྱུར་བ །
སྒྱུ་མ་ལ་ནི་ཇི་བཞིན་དུ ༎ ༢༨

II

གླང་པོ་ཆེ་ནི་མི་དམིགས་དང་ །
དེ་ཡི་རྣམ་པའི་རྣམ་རྟོགས་[3]སྟེ །
ཤིང་དག་ལ་ནི་དམིགས་པ་ནི །
དུས་གཅིག་སྒྱུ་མ་ལ་བཞིན་དུ ༎ ༢༨

I

མི་མཐུན་བློ་ཡིས་དབང་སྒྱུར་དང་ །
དོན་མེད་བཞིན་དུ་བློས་མཐོང་དང་ །

---

1 X. རྟོག ། 2 X. རྟོག ། 3 X. རྟོག །

ཡེ་ཤེས་གསུམ་པའི་རྗེས་འབྲང་དང་ །
འབད་མེད་གྲོལ་བར་ཐལ་འགྱུར་ཕྱིར ॥ ༣༥

II

གཉེན་པོ་བློ་ནི་སྒྱུར་ཕྱིར་དང་ །
བློ་ཡིས་བདག་མེད་མཐོང་བའི་ཕྱིར །
ཡེ་ཤེས་གསུམ་ལ་རྗེས་འཇུག་ཕྱིར །
[illegible]ད་པ་མེད་པར་ཐར་པ་ཐོབ ॥ ༣༥

I

སེམས་ཅན་དུ་ནི་ཉེར་དམིགས་དེ །
ཤེས་བྱའི་དོན་ལ་དམིགས་མི་བྱ །
ཤེས་བྱའི་དོན་ནི་དམིགས་མེད་པས །
སེམས་ཀྱང་དམིགས་སུ་མེད་པ་ཡིན ॥ ༣༦

II

སེམས་ཅན་ལ་ནི་དམིགས་པ་ཡིས །
ཤེས་བྱའི་དོན་ནི་མི་དམིགས་ཉིད །
ཤེས་བྱའི་དོན་ལ་དམིགས་མེད་པས །
སེམས་ནི་མི་དམིགས་ཉིད་ད་འགར ॥ ༣༦

I

གཉིས་པོ་དམིགས་སུ་མེད་པས་ན།
ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལ་དམིགས་པར་འགྱུར།
ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལ་དམིགས་པ་ཡིས།
ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཉེར་དམིགས་འགྱུར།། ༢༧

II

གཅི་ག་ལ་ནི་མི་དམིགས་པས།
ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལ་དམིགས་པ་ཉིད།
ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ལ་དམིགས་པ་ཡིས།
འཁོར་པ་ཉིད་ལ་དམིགས་པར་འགྱུར།། ༢༧

I

ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཉེར་དམིགས་པས།
སྐུ་གསུམ་བདག་ཉིད་བླ་མེད་པའི།
བྱང་ཆུབ་བློ་ལྡན་གྱིས་ཐོབ་ནས།
བདག་གཞན་དོན་ནི་རབ་གྲུབ་འགྱུར།། ༢༨

II

འཁོར་པ་ཉིད་ནི་ཐོབ་འགྱུར་ན།
རང་དང་གཞན་གྱི་དོན་འཇུག་ཕྱིར།

སྐུ་གསུམ་བདག་ཉིད་བྱང་ཆུབ་ནི། །
བླ་མེད་བློ་དང་ལྡན་པས་ཐོབ་ཅེས་བྱའོ༎ ༣༨

I

སློབ་དཔོན་དབྱིག་གཉེན་གྱིས་མཛད་པའི་རང་བཞིན་གསུམ་ངེས་པར་བསྟན་པ་རྫོགས་སོ༎ པཎྜི་ཆེན་པོ་ཤཱནྟི་བྷདྲ་དང་ཞུ་ཆེན་གྱི་ལོ་ཙཱ་བ་འགོས་ལྷས་བཙས་ཀྱིས་གཏན་ལ་ཕབ་སྟེ་ལེགས་པར་བསྒྱུར་བའོ། རྫོགས་སོ༎ མངྒ་ལཾ༎

II

མཚན་ཉིད་གསུམ་ལ་འཇུག་པ། སློབ་དཔོན་ཆེན་པོ་འཕགས་པ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱི་ཞལ་མངའ་ནས་མཛད་པ་རྫོགས་སོ༎ ཁ་ཆེའི་པཎྜི་ཏ་དགེ་སློང་ཟླ་བ་གྲགས་པས་བསྒྱུར་བའོ༎

Parallel Passages

2—3* येन येन विकल्पेन ये ये भावा विकल्प्यन्ते न हि स तेषां स्वभावो भवति परिकल्पित एवासौ० ॥ LS. p. 163.

येन येन विकल्पेन यद्यद्वस्तु विकल्प्यते ।
परिकल्पित एवासौ स्वभावो न स विद्यते ॥ T. p. 39.

यथाजल्पार्थसंज्ञाया निमित्तं तस्य वासना ।
तस्मादप्यथ विख्यानं परिकल्पितलक्षणम् ॥ MS. XI. 38.

यथानामार्थमर्थस्य नाम्नः प्रख्यानता च या ।
असंकल्पनिमित्तं हि परिकल्पितलक्षणम् ॥ MS. XI. 39.

निमित्तं नाम संकल्पः स्वभावद्वयलक्षणम् ॥ LS. II. 134.

कल्पितं गृह्यते भ्रान्त्या० ॥ LS. II. 183.

कल्पितं संवृतिर्ह्युक्तं० ॥ LS. II. 187.

यथा हि योगिनां वस्तु चित्रमेकं विराजते ।
न ह्यस्ति चित्रता तत्र तथा कल्पितलक्षणम् ॥ LS. II. 188.

परतन्त्रस्वभावस्तु विकल्पः प्रत्ययोद्भवः ॥ T. p. 39.

परैर्हेतुप्रत्ययैस्तन्त्र्यत इति परतन्त्र उत्पाद्यत इत्यर्थः । स्वतोऽन्यहेतुप्रत्ययप्रतिबद्धात्मलाभ इति यावदुक्तं भवति । T. p. 39.

परैर्हेतुप्रत्ययैस्तन्त्र्यते जन्यते न तु स्वयं भवतीति परतन्त्रः ।
MVBT. p. 20.

त्रिविधत्रिविधाभासो ग्राह्यग्राहकलक्षणः ।
अभूतपरिकल्पो हि परतन्त्रस्य लक्षणम् ॥ MS. XI. 40.

य एव कल्पितो भावः परतन्त्रः स एव हि ॥ LS. X. 298.

यथा हि तैमिरैश्चित्रं कल्प्यते रूपदर्शनम् ।
तिमिरं न रूपं नारूपं परतन्त्रं तथा बुधैः ॥ LS. II. 189.

परतन्त्रस्वभावो हि शुद्धलौकिकगोचरः ॥ MVBT. p. 19.

* These numbers refer to the Verses (Kārikās) of the text.

परतन्त्रं समाश्रित्य विकल्पो भ्रमते नृणाम् ॥ LS. X. 150.

भ्रान्तिनिमित्तं संकल्पः परतन्त्रस्य लक्षणम् ।
तस्मिन्निमित्ते यन्नाम तद्विकल्पितलक्षणम् ॥ LS. X. 138.

परतन्त्रं यथा शुद्धं विकल्पेन विसंयुतम् ।
परावृत्तं हि तथता विहारः कल्पवर्जितः ॥ LS. X. 151.

निर्विकारपरिनिष्पत्तेरविपरीतपरिनिष्पत्तेश्च परिनिष्पन्न इति । MVBT. p. 20.

अविकारपरिनिष्पत्त्या स परिनिष्पन्नः । T. p. 40.

निष्पन्नस्तस्य पूर्वेण सदा रहितता तु या ॥ T. p. 39.

तेन ग्राह्यग्राहकेण परतन्त्रस्य सदा सर्वकालमत्यन्तरहितता या स परिनिष्पन्नस्वभावः । T. p. 40.

अभावभावता या च भावाभावसमानता ।
अशान्तशान्ताऽकल्पा च परिनिष्पन्नलक्षणम् ॥ MS. XI. 41.

कल्पना कल्पितेत्युक्तं दर्शनाद्धेतुसंभवम् ।
विकल्पद्वयनिर्मुक्तं निष्पन्नं स्यात्तदेव हि ॥ LS. II. 202.

सम्यग्ज्ञानं हि तथता परिनिष्पन्नलक्षणम् ॥ LS. II. 134.

कल्पितेन स्वभावेन तस्य याऽत्यन्तशून्यता ।
स्वभावः परिनिष्पन्नोऽविकल्पज्ञानगोचरः ॥ MVBT. p. 19.

निमित्तनामवस्तुलक्षणविकल्पविरहितं तथतार्यज्ञानगतिगमनप्रत्यात्मार्यज्ञानगतिगोचर एष महामते परिनिष्पन्नस्वभावस्तथागतगर्भहृदयम् । LS. pp. 67—68.

अद्वया तथता शून्या भूतकोटिश्च धर्मता ।
निर्विकल्पश्च देशेमि ये ते निष्पन्नलक्षणाः ॥ LS. X. 174.

अभावशून्यता परिकल्पितः स्वभावः स्वेन लक्षणेनाभावात् । तथाभावस्य शून्यता परतन्त्रस्य स हि न तथाभावो यथा कल्प्यते स्वेन लक्षणेन भावः । प्रकृतिशून्यता परिनिष्पन्नः स्वभावः शून्यतास्वभावत्वात् । MS. p. 95.

तत्र नाम च निमित्तं च परिकल्पितः स्वभावो वेदितव्यः। यः पुनर्महामते तदाश्रयप्रवृत्तो विकल्पश्चित्तचैत्तसंशब्दितो युगपत्कालोदित आदित्य इव रश्मिसहितो विचित्रलक्षणस्वभावो विकल्पाधारकः स महामते स्वभावः परतन्त्र इत्युच्यते। सम्यग्ज्ञानं तथता च महामते अविनाशत्वात् स्वभावः परिनिष्पन्नो वेदितव्यः। LS. p. 227.

यन्नित्यं नास्ति तदनित्यं तेषां यत्परिकल्पितलक्षणम्। अभूतविकल्पार्थो दुःखार्थो यत्परतन्त्रलक्षणम्। परिकल्पमात्रार्थोऽनात्मार्थः। ०परिकल्पित आत्मा नास्ति। परिकल्पमात्रं त्वस्तीति परिकल्पितलक्षणस्याभावार्थोऽनात्मार्थ इत्युक्तं भवति। विकल्पोपशमार्थः शान्तार्थः परिनिष्पन्नलक्षणं निर्वाणम्। क्षणभङ्गार्थोऽप्यनित्यार्थो वेदितव्यः परतन्त्रलक्षणस्य। MS. p. 149.

सततं द्वयेन रहितं तत्त्वं परिकल्पितः स्वभावो ग्राह्यग्राहकलक्षणेनात्यन्तमसत्त्वात्। भ्रान्तेः संनिश्रयः परतन्त्रस्तेन तत्परिकल्पनात्। अनभिलाप्यमप्रपञ्चात्मकं च परिनिष्पन्नः स्वभावः। तत्र प्रथमं तत्त्वं परिज्ञेयं द्वितीयं प्रहेयं तृतीयं विशोध्यम्०। MS. p. 58.

प्रथमः परिकल्पितः स्वभावः, अयं च लक्षणेनैव निःस्वभावः। तल्लक्षणस्योत्प्रेक्षितत्वात्। ०अतश्च स्वरूपाभावात्खपुष्पवत्स्वरूपेणैव निःस्वभावः। ०एतस्य (परतन्त्रस्य) मायावत्परप्रत्ययेनोत्पत्तेः। अतश्च यथा प्रख्याति तथास्योत्पत्तिर्नास्ति०। परिनिष्पन्नः स्वभावः परमार्थ उच्यते। स यस्मात्परिनिष्पन्नः स्वभावः सर्वधर्माणां परतन्त्रात्मकानां परमार्थः०। T. p. 41. See LS. pp. 67, 127—130.

3 योऽस्ति कल्पितसंवृत्या परमार्थेन नास्त्यसौ।
परतन्त्राभिसंवृत्या स्यान्नास्ति परमार्थतः॥ MK. IV. 73.

या परिकल्पितेन स्वभावेनाविद्यमानता सैव परमा विद्यमानता परिनिष्पन्नेन स्वभावेन। यश्च सर्वथाऽनुपलम्भः परिकल्पितस्य स्वभावस्य स एव परम उपलम्भः परिनिष्पन्नस्वभावस्य। MS. IX. 78, p. 48.

अभूतपरिकल्पोऽस्ति द्वयं तत्र न विद्यते ॥ MVBT. p. 17.

यथा हि दर्पणे रूपं दृश्यते न च विद्यते ।
वासनादर्पणे चित्तं द्विधा दृश्यते बालिशैः ॥ LS. III. 74.

चित्तस्पन्दितमेवेदं[1] ग्राह्यग्राहकवद्द्वयम् ।
चित्तं निर्विषयं नित्यमसङ्गं तेन कीर्त्तितम् ॥ MK. IV. 72.

मनोदृश्यमिदं द्वैतं यत्किञ्चित्सचराचरम् ।
मनसो ह्यमनीभावे द्वैतं नैवोपलभ्यते ॥ MK. III. 31.

संकल्पो हि भवेच्चित्तं० ॥ LS. X. 687.

चित्तमात्रमेव द्वयप्रतिभासमिष्यते, ग्राह्यप्रतिभासं ग्राहकप्रतिभासं च । MS. p. 63.

निवृत्तस्याप्रवृत्तस्य निश्चला हि तदा स्थितिः ।
विषयः स हि बुद्धानां तत्साम्यमजमद्वयम् ॥ MK. IV. 80.
अभूतपरिकल्पोऽस्ति द्वयं तत्र न विद्यते ॥ MVBT. p. 9.

द्वयं ग्राह्यं ग्राहकं च । तत्र ग्राह्यं रूपादि । ग्राहकं चक्षुर्विज्ञानादि । ग्राह्यग्राहकभावरहितता । MVBT. p. 12.

चित्तमात्रं न दृश्योऽस्ति द्विधा चित्तं हि दृश्यते ।
ग्राह्यग्राहकभावेन० । LS. III. 65. X. 659.

स्वचित्तं दृश्यसंस्थानं बहिर्धा ख्यायते नृणाम् ।
बाह्यं न विद्यते दृश्यमतोऽप्यर्थं न विद्यते ॥ LS. X. 442.

चित्तं हि ख्याति चित्तस्य बहिर्धा ख्याति रूपिणः ।
अन्यन्न विद्यते दृश्यं यथा बालैर्विकल्प्यते ॥ LS. X. 70.

चित्तं ख्याति न दृश्योऽस्ति० । LS. X. 578.

चित्तं प्रवर्तते चित्रं चित्तमेव विमुच्यते ।
चित्तं हि जायते नान्यच्चित्तमेव निरुध्यते ॥

---

1 Cf. ०मनोविस्पन्दितं च यत् । LS. X. 94.

अर्थाभासं नृणां चित्तं चित्तं वै ख्याति कल्पितम् ।
नास्त्यर्थश्चित्रमात्रेयं निर्विकल्पो विमुच्यते ॥ LS. X.145—146.

पित्तलिको यथा कश्चित्कनकाभं पश्यते जगत् ।
न ह्यस्ति कनकं तत्र भूमिश्च कनकायते ॥ LS. X. 81.
एवं हि दूषिता बालाश्चित्तचैत्तैरनादिकैः ।
मायामरीचिप्रभवं भावं गृह्णन्ति तत्त्वतः ॥ LS. X. 82.
इन्द्रियाणि च मायाख्या विषयाः स्वप्नसन्निभाः ।
कर्ता कर्म क्रिया चैव सर्वथापि न विद्यते ॥ LS. X. 113.

5ᵃ⁻ᵇ संकल्पो हि भवेच्चित्तं० । LS. X. 687.
See MK. IV. 72. quoted under v. 4 in PP.
ग्रहणग्राहकाभासं विज्ञानस्पन्दितं तथा ॥ MK. IV. 47.

5ᶜ⁻ᵈ न भावो विद्यते सत्यं यथा बालैर्विकल्प्यते ॥ LS. III. 16.
०न महामते यथा बालपृथग्जनैर्भावस्वभावो विकल्प्यते तथा भवति ।
S. p. 163.
चित्तमात्रे विसंमूढा भावं कल्पेन्ति बाहिरम् ॥ LS. X. 221.
आरकूटं यथा बालैः सुवर्णं परिकल्प्यते ।
असुवर्णं सुवर्णाभं तथा धर्माः कुतार्किकैः ॥ LS. X. 179.
बाह्यो न विद्यते ह्यर्थो यथा बालैर्विकल्प्यते ॥ LS. X. 154.
उत्पद्यते च विज्ञानं विज्ञानं च निरुध्यते ॥ LS. X. 60.
गन्धर्वनगरं यद्वद्यथा च मृगतृष्णिका ।
दृश्यं ख्याति तथा नित्यं प्रज्ञया च न विद्यते ॥ LS. X. 62.
विज्ञानपरिणामोऽयं विकल्पो यद्विकल्प्यते ।
तेन तन्नास्ति तेनेदं सर्वं विज्ञप्तिमात्रकम् ॥ T. 17.

७ यत्तु आलयविज्ञानं तद्विज्ञानं प्रवर्तते ॥ LS. X. 411.
०त्रयः स्वभावा अन्तर्गता अष्टौ च विज्ञानानि० । LS. p. 227.

पञ्चधर्माः स्वभावश्च विज्ञानान्यष्ट एव च ॥ LS. p. 229.

कुशलाकुशलाः पुनर्महामते यदुताष्टौ विज्ञानानि । कतमान्यष्टौ यदुत तथागतगर्भ आलयविज्ञानसंशब्दितो मनो मनोविज्ञानं च पञ्च च विज्ञानकायास्तीर्थ्यानुवर्णिताः । LS. p. 235.

आलयविज्ञानं हि विज्ञानान्तराणां हेतुप्रत्ययविज्ञानमित्यालीयन्ते सर्वसास्रवधर्मास्तत्र फलभावेन तच्च तेषु हेतुभावेनेत्यालयः । MVBT.p. 27.

सर्वधर्मा हि आलीना विज्ञाने तेषु तत्तथा ।
अन्योन्यफलभावेन हेतुभावेन सर्वदा ॥ MVBT. p. 28.

तस्मादालयविज्ञानमशेषसास्रवधर्माणां हेतुप्रत्ययः । MVBT. p. 28. See LS. p. 46, vv. 99—100.

न चान्ये न च नानन्ये तरङ्गा ह्युदधान्विताः ।
विज्ञानानि तथा सप्त चित्तेन सह संयुता ॥ LS. X. 386.
उदधेः परिणामोऽसौ तरङ्गाणां विचित्रता ।
आलयं हि तथा चित्रं विज्ञानाख्यं प्रवर्तते ॥ LS. X. 387.

प्रवृत्तिविज्ञानं ह्यालयविज्ञानात्प्रवतमानमुत्पन्नस्य तज्जातीयस्य प्रवृत्तिविज्ञानस्योत्पादकं बीजमालयविज्ञाने विस्तारयति । तस्माद्विस्तारितबीजोत्पन्नविशेषलाभात् पुनस्तज्जातीयं प्रवृत्तिविज्ञानमुत्पद्यत इत्येवं तत्प्रत्ययं प्रवृत्तिविज्ञानं भवति । MVBT. p. 28.

चित्तमात्रमेव० रागादिक्लेशाभासं० इष्यते । MS. p. 63.

चित्तमालयविज्ञानं, सर्वसास्रवधर्मवासनाभिश्चितत्वाद् ।
MVT. p. 236.

चित्तेन चीयते कर्म० ॥ LS. III. 38.

इति, चित्तं चित्राभासं चित्राकारं प्रवर्तते ॥ MS. XI. 35.
चित्तं विचित्रं बीजाख्यं ख्यायते चित्तगोचरम् ॥ LS. X. 49.

तत्र चित्तमेव वस्तु तच्चित्राभासं प्रवर्तते । पर्यायेण रागाभासं वा

द्वेषाभासं वा तदन्यधर्माभासं वा। चित्राकारं च युगपत् श्रद्धाद्याकारम्[1]। MS. pp. 63—64.

कथमसत्यर्थादौ विज्ञानं तदाभासमुत्पद्यते। नहि पुरुषेऽसति स्थाणुः पुरुषाभासो भवति। ०विज्ञानमेवेदमर्थाभासमुत्पद्यते तैमिरिकाणामिव केशोण्डुकाद्याभासं विनाप्यर्थसत्त्वादिति। MVBT. p. 15.

यथा हि दर्पणे विम्बं केशोण्डुस्तिमिरस्य वा।
तथा हि वासनैश्छन्नं चित्तं पश्यन्ति बालिशाः॥ LS. X. 496.

तरङ्गा ह्युदधेर्यद्वत्पवनप्रत्ययोदिताः।
नृत्यमानाः प्रवर्तन्ते व्युच्छेदश्च न विद्यते॥ LS. X. 56.

आलयौघस्तथा नित्यं विषयपवनेरितः।
चित्रैस्तरङ्गविज्ञानैर्नृत्यमानः प्रवर्तते॥ LS. X. 57.

6c—7b आलयाख्यमित्यालयविज्ञानसंज्ञकं यद्विज्ञानं स विपाकपरिणामः। तत्र सर्वसांक्लेशिकधर्मबीजस्थानत्वाद् आलयः। आलयः स्थानमिति पर्यायौ। अथ वालीयन्ते उपनिबध्यन्तेऽस्मिन् सर्वधर्माः कार्यभावेन। तद्वालीयते उपनिबध्यते कारणभावेन सर्वधर्मेष्वित्यालयः। विजानातीति विज्ञानं। सर्वधातुगतियोनिजातिषु कुशलाकुशलकर्मविपाकत्वाद् विपाकः। सर्वधर्मबीजाश्रयत्वात् सर्वबीजकम्। T. p. 18.

8 अभूतकल्पो यो न लोकोत्तरज्ञानानुकूलः कल्पः। MS. XI. p. 62.

अभूतपरिकल्पो हि संधि[2]लक्षणमुच्यते।
तस्य भूतपरिज्ञानात्संधिजालं प्रसीदति॥ LS. III. 46.

अभूतपरिकल्पस्तु चित्तचैत्तास्त्रिधातुकाः॥ T. pp. 35, 39; MVBT. p. 25.

अभूतमस्मिन् द्वयं परिकल्प्यतेऽनेन वेत्यभूतपरिकल्पः। अभूतवचनेन

---

1 Cf. चित्तनदी नाम उभयतो वाहिनी, वहति कल्याणाय, वहति पापाय च। पातञ्जलदर्शन, १—१२ (भाष्य)।

2 सन्धिः—रागो द्वेषो मोहश्च।

च यथात्र परिकल्प्यते ग्राह्यग्राहकं न तथेति प्रतिपादयति। परिकल्पवचनेन त्वर्थो यथा परिकल्प्यते तथा न भवतीति प्रतिपादयति। एवमस्य ग्राह्यग्राहकविनिर्मुक्तं लक्षणं परिदीपितं भवति। MVBT. p. 12.

अभूतपरिकल्पोऽस्ति द्वयं तत्र न विद्यते।
शून्यता विद्यते त्वत्र तस्यामपि स विद्यते। MVBT. p. 9.

अभूताभिनिवेशोऽस्ति द्वयं तत्र न विद्यते।
द्वयाभावं स बुद्ध्वैव निर्निमित्तो न जायते॥ MK. IV. 75, 79.

एवं चाभूतपरिकल्प एव हेतुप्रत्ययपारतन्त्र्यात्परतन्त्रः। स एव ग्राह्यग्राहकरूपेण स्वात्मन्यविद्यमानेन प्रख्यानात् परिकल्पितः। स एव च ग्राह्यग्राहकरहिततया परिनिष्पन्नः। एवमभूतपरिकल्पे त्रयः स्वभावाः संगृहीताः। MVBT. P. 20.

8c तत्रालयाख्यं विज्ञानं विपाकः सर्वबीजकम्॥ T. 2.

9 तत्रालयाख्यं० ॥ T. 2. See MVBT. p. 28, and T. p. 18, quoted under v. 6. and vv. 6^c—7^b. in PP.

विज्ञानमेवार्थप्रतिभासत्वादर्थप्रतिविम्बम्। MVBT. p. 22.

ग्राह्यग्राहकप्रतिभासं तदुत्पद्यते। MVBT. p. 18. See also MS. p. 63, quoted under v. $4^{a\text{-}b}$ in PP.

10 बोधिसत्त्वेनाधिमुक्तिचर्यायामवस्थानाच्छीलप्रतिष्ठया प्रथमं संक्लेशव्यवदानकुशलेन भवितव्यम्। ततः कुशलानां धर्माणां यस्य यदावरणं तस्य तज्ज्ञेयम्। MVBT. p. 8.

11 ग्राह्यं ग्राहकं च स्वभावशून्यत्वादभूतमप्यस्तीति परिकल्प्यत इति परिकल्पित इत्युच्यते। स पुनर्द्रव्यतोऽसन्नपि व्यवहारतोऽस्तीति स्वभाव उच्यते। MVBT. p. 19.

सततं द्वयेन रहितं तत्त्वं परिकल्पितः स्वभावो ग्राह्यग्राहकलक्षणेनात्यन्तमसत्त्वात् । MS. p. 58.

12 परतन्त्रलक्षणं सत् । न च तत्त्वत इति । ग्राह्यग्राहकादिकल्पितव्यवहाराश्रयत्वात् सत्त्वम् । ग्राह्यग्राहकाद्यात्मकत्वेनासत्त्वान् न तथा तत्त्वत इति । एतदेव प्रतिपादयन्नाह भ्रान्तिमात्रत्वादिति । एतदुक्तं भवति । यत् ख्याति मायोपादानवत् तदस्ति । यथा ख्याति ग्राह्यग्राहकाकारेण नैतदेवम् । मायापुरुषादिवत् । अतो भ्रान्तिरिति । MVT. p. 113.

न च ते तथा यथा दृष्टा न च ते वै न सन्ति च ॥ LS. X. 137.
भ्रान्तेः संनिश्रयः परतन्त्रस्तेन तत्परिकल्पनात् ॥ MS. p. 58.

तद्यथा तृणकाष्ठगुल्मलताश्रयान्मायाविद्यापुरुषसंयोगात्सर्वसत्त्वरूपधारिणं मायापुरुषविग्रहमभिनिष्पन्नैकसत्त्वशरीरं विविधकल्पविकल्पितं ख्यायते तथा ख्यायन्नपि महामते तदात्मको न भवति एवमेव महामते परतन्त्रस्वभावे परिकल्पितस्वभावे विविधविकल्पचित्तविचित्रलक्षणं ख्यायते । LS. pp. 56-57.

13 परिनिष्पन्नलक्षणं सदसत्तत्त्वमिति । सदसच्च तत्त्वं परिनिष्पन्नलक्षणम् । द्वयाभावभावात्मकत्वात् सत्त्वम् । द्वयाभावात्मकत्वादसत्त्वं च । MVT p. 113.

11—13 तथा भावात्तथाऽभावाद्भावाभावविशेषतः ।
सदसन्तोऽथ मायाभा ये धर्मा भ्रान्तिलक्षणाः ॥ MS. XI. 27.

17 तत्र यः संक्लेशस्तदावरणम् । यद् व्यवदानं तत्तत्त्वम् । MVBT. p. 8.
तत्र परिज्ञासूत्रे परिज्ञेया धर्माः संक्लेशः परिज्ञा व्यवदानम् । भारहारसूत्रे भारो भारादानं च संक्लेशः । भारनिक्षेपणं व्यवदानम् । MS. XVIII. p. 159.

कल्पितं संवृतिर्ह्युक्तं० । LS. II. 187.
य एव कल्पितो भावः परतन्त्रः स एव हि । LS. II. 186. X.

परिनिष्पन्नः स्वभावः परमार्थ उच्यते । T. p. 41.
व्यवदानं शून्यतास्वभावं द्वयाभावस्वभावत्वाद् । MVBT. p. 11.
अद्वया तथता शून्या० निष्पन्नलक्षणाः ॥ LS. X. 174.

18 स्वरूपाभावात्खपुष्पवत् स्वरूपेणैव निःस्वभावः । T. p. 41.

20 निम्नोन्नतं यथा चित्रे दृश्यते न च विद्यते ।
तथा भावेषु भावत्वं दृश्यते न च विद्यते ॥ LS. X. 61.
यथैव चित्रे विधिवद्विचित्रिते नतोन्नतं नास्ति च दृश्यतेऽथ च ।
अभूतकल्पेऽपि तथैव सर्वथा द्वयं सदा नास्ति च दृश्यतेऽथ च ॥
MS. XIII. 17.

18—21 See MVBT. p. 20, quoted under v. 8, in PP.

22—23 किमर्थं स्वभावस्त्रिविधः उपधार्यः । व्यवहारपरमार्थतदाश्रयप्रदर्शनार्थमित्येके । विपर्यासतन्निमित्ततत्प्रतिपक्षालम्बनप्रदर्शनार्थमित्यन्ये । बोधिसत्त्वानामावरणविसंयोगार्थं प्रहाणपरिज्ञासाक्षात्क्रियावस्तुप्रदर्शनार्थमित्यन्ये । प्रकृतिगाम्भीर्यस्य प्रज्ञापारमितारूपस्य त्रिस्वभावद्वारेणाभ्रान्तिप्रतिपत्त्यर्थमित्यन्ये० । लौकिकलोकोत्तरतत्पृष्ठलब्धज्ञानविषयत्वप्रदर्शनार्थं यथासम्भवं त्रयोपादनं स्वभावत्वमित्यन्ये । MVT. p. 112.

23 कल्पितं संवृतिर्ह्युक्तं० ॥ LS. II. 187. X. 299.
See LS. II. 186. X. 298.

स (परिकल्पितः)० व्यवहारतोऽस्तीति स्वभाव उच्यते । MVBT. p. 19.

परिनिष्पन्नः परमार्थ० । T. p. 41.

26 अभावश्चाप्यतद्भावः प्रकृतिः शून्यता मता ।

इति । शून्यता त्रिविधा । अभावशून्यता । अतद्भावशून्यता । प्रकृतिशून्यता च । तत्राभावशून्यता परिकल्पितस्य स्वभावस्य । एतत्प्रतिपादयन्नाह । परिकल्पितलक्षणं शशविषाणादिस्वरूपवत्

प्रत्यक्षानुमानाकारेण येनापि सत्त्वं ग्राह्यं नास्ति। अभावत्वात् तच्छून्यतेति। अतद्भावशून्यता परतन्त्रस्य। एतदेव प्रतिपादयन्नाह। परतन्त्रलक्षणं तथा नास्ति यथा बालैर्द्वयात्मना परिकल्प्यते। न तु सर्वथा नास्ति। यथा चास्ति तथा शुद्धलौकिकज्ञानेनाधिगम्यते। तस्मादतद्भावात् तच्छून्यतेति। प्रकृतिशून्यता परिनिष्पन्नस्य। अत एवाह परिनिष्पन्नलक्षणं द्वयाभावस्वभावत्वाच्छून्यतास्वभावमेवेति। तस्मात्प्रकृतिरेव स्वभाव एवास्य शून्यता। MVT. p. 118.

बुद्ध्या विवेच्यमानं हि न तन्त्रं नापि कल्पितम्।
निष्पन्नो नास्ति वै भावः कथं बुद्ध्या प्रकल्प्यते॥ LS. X. 374.
बुद्ध्या विवेच्यमानो हि[1] स्वभावो नावधार्यते।
तस्मादनभिलाप्यास्ते निःस्वभावाश्च देशिताः॥ LS. II. 175.

27 यथा रज्जुः शून्या सर्पत्वभावेन तत्स्वभावत्वाभावात्सर्वकालं शून्या न तु रज्जुस्वभावेन। MVBT. p. 12.

मायाहस्त्याकृतिग्राहभ्रान्तेर्द्वयमुदाहृतम्।
द्वयं तत्र यथा नास्ति द्वयं चैवोपलभ्यते॥ MS. XI. 25.
तृणकाष्ठकठल्लेषु यथा माया विराजते।
न चासौ विद्यते माया एवं धर्माः स्वभावतः॥ LS. X. 30.
मायाहस्ती यथा चित्रं पत्राणि कनका यथा।
तथा दृश्यं नृणां ख्याति चित्ते अज्ञानवासिते॥ LS. X. 126.

हस्त्याद्याकारशून्यमायायामिव हस्त्याकारादयः। MVBT. p. 12.

उपलम्भात्समाचारान्मायाहस्ती यथोच्यते।
उपलम्भात्समाचारादस्ति वस्तु तथोच्यते॥ MK. IV. 44.
यथा मायामयाद्बीजाज्जायते तन्मयोऽङ्कुरः॥ MK. IV. 59.
यथा हि कृतकाद्बीजाज्जायते कृतकोऽङ्कुरः॥ CS. X. 24, p. 98

27c-d तदाकृतिश्च तत्रास्ति तद्भावश्च न विद्यते॥ MS. XI. 19.

---

[1] Nanjio edition reads विवेच्यमानानां।

27-28 यथा तस्मिन्न तद्भावो मायाकृते हस्तित्वाद्यभावस्तथा तस्मिन्परतन्त्रे परमार्थ इष्यते, परिकल्पितस्य द्वयलक्षणस्याभावः। यथा तस्य मायाकृतस्य हस्त्यादिभावेनोपलब्धिस्तथाभूतपरिकल्पस्य संवृतिसत्यतोपलब्धिः। MS. p. 59.

29 तथात्राभूतपरिकल्पे द्वयाभासताऽस्ति द्वयभावश्च नास्ति। MS. p. 60.

न ग्राहको न च ग्राह्यं न बन्ध्यो न च बन्धनम्॥ LS. X. 31.

अभूतपरिकल्पोऽस्तीति। तस्मादस्ति द्रव्यतः। नास्ति रूपं तद्वयतिरिक्तम्०। न ह्यभूतपरिकल्पः कस्यचिद्ग्राहको नापि केनचिद्गृह्यते। किं तर्हि। ग्राह्यग्राहकत्वरहितं वस्तुमात्रम्। तथा हि विज्ञानाद्बहिर्न रूपादि गृह्यते। स्वप्नादिवत्। विज्ञानं हि रूपाद्याभासमुत्पद्यते। न च यद्यस्य कारणं तदभावे तस्योत्पत्तिर्युज्यते। तस्मान्निरालम्बनमेव स्वप्नादाविवान्यत्रापि स्वबीजपरिपाकादर्थाभासं विज्ञानमुत्पद्यत इत्येवं ज्ञेयम्। ग्राह्याभावे ग्राहको न भवतीति ग्राह्याभावे ग्राहकभावो न युज्यते। अतो रूपमभूतपरिकल्पान्न पृथग्भूतम्। MVBT. p. 10.

27—29 यथा मायायन्त्रपरिगृहीतं भ्रान्तिनिमित्तं काष्ठलोष्ठादिकं, तथाऽभूतपरिकल्पः परतन्त्रः स्वभावो वेदितव्यः। यथा मायाकृतं तस्यां मायायां हस्त्यश्वसुवर्णाद्याकृतिस्तद्भावेन प्रतिभासिता तथा तस्मिन्नभूतपरिकल्पे द्वयभ्रान्तिर्ग्राह्यग्राहकत्त्वेन प्रतिभासिता परिकल्पितस्वभावाकारा वेदितव्या। MS. XI. 15.

30 ०मायाकृतस्याभावे तस्य निमित्तस्य काष्ठादिकस्य व्यक्तिर्भूतार्थोपलभ्यते०। MS. XI. 17.

31 For परिज्ञा and प्रहाण see MS. p. 58, quoted under vv. 2—3 in PP.

बोधिसत्त्वेनाधिमुक्तिचर्यायामवस्थानाच्छीलप्रतिष्ठया प्रथमं संक्लेशव्यवदानकुशलेन भवितव्यम्। ततः कुशलानां धर्माणां यस्य यदा-

वरणं तस्य तज्ज्ञेयम्। तस्याप्रहाणाद्विमुक्तेरसम्भवात्। अविज्ञातं च प्रहातुं न शक्यते दोषादर्शनात्। ०एतच्च सर्वं साधारणं सह शैक्षेण श्रावकादीनां बोधिसत्त्वानां च। ०अन्ये त्वाहुः०। लक्षणं ज्ञात्वावरणं प्रहातव्यं तत्त्वं च साक्षात्कर्त्तव्यमिति। MVBT. pp. 8—9.

एवं कृत्वाऽभूतपरिकल्पाद्यं परिज्ञेयं परिज्ञाय प्रहातव्यं परिहाय साक्षात्कर्त्तव्यं च वस्तु प्रदर्शितं भवति। MVBT. p. 20.

31—32 परिकल्पितस्य परिज्ञान इति। परिकल्पितोऽत्यन्तमसन्नेवेति तस्य परिज्ञानमेव न प्रहाणम्। न ह्यसतः प्रहाणं युज्यते। परतन्त्रस्य परिज्ञाने प्रहाणे च। परतन्त्रो हि यथा ख्याति तथाऽसत्त्वं विज्ञेयं न तु सर्वात्मत्वेनासत्त्वं कल्पितवत्। कर्मक्लेशयोर्भावात्मत्त्वात् प्रहातव्यश्च। परिनिष्पन्नस्य परिज्ञाने प्राप्तिसाक्षात्करणे चेति परिनिष्पन्नो हि भावाभावविनिर्मुक्तलक्षणतः परिज्ञेय आश्रयपरावृत्तितायाश्च। आश्रयपरावृत्तिता विनिर्मुक्तधर्मकायत्वेन साक्षात्कर्त्तव्येति शून्यता परिज्ञेया। निरोधः साक्षात् कर्त्तव्यः प्राप्तिसाक्षात्क्रियया।

उभयं चोभयथेत्यन्ये। द्विविधा हि परिज्ञा, ज्ञानपरिज्ञा प्रहाणपरिज्ञा च। तत्र ज्ञानपरिज्ञापरिज्ञेयं प्रथमं तृतीयं च। द्वितीयं तूभयपरिज्ञेयम्। साक्षात्क्रियापि द्विधा। ज्ञानसाक्षात्क्रिया प्राप्तिसाक्षात्क्रिया च। तत्र ज्ञानसाक्षात्क्रियया त्रयमपि साक्षात्कर्त्तव्यम्। प्राप्तिसाक्षात्क्रियया तु तृतीयमेव।

MVT. pp. 122-123.

34 See PP. under v. 30.

35 विकल्पवृत्त्या भावेन[1] मोक्षं कल्पेन्ति बालिशाः।
न चित्तवृत्त्यसंबोधाद्द्वयग्राहः प्रहीयते॥ LS. X. 361.
तीर्थ्यदोषविनिर्मुक्ता प्रवृत्तिर्यदि दृश्यते।
सा विद्वद्भिर्भवेद्ग्राह्या निवृत्तिश्चाविनाशतः॥ LS. X. 364.

---

1 Nanjio edition reads (i) भावो न (ii) ०त्य भावेन।

अस्यावबोधाद्बुद्धत्वं मया बुद्धैश्च देशितम् ॥ LS. X. 365.

विकल्पकस्य मनोविज्ञानस्य व्यावृत्तिर्निर्वाणमित्युच्यते । LS. II. p. 126.

मूलाज्ञाननिवृत्तौ च विशुद्धज्ञानसन्ततिः ।
शुद्धबुद्धयविशेषो हि मोक्षो बुद्धमुनीरितः ॥
सर्वसिद्धान्तसंग्रह, वैभाषिक—v. 20.

विकल्पहेतुविज्ञाननिवृत्तेर्निर्वृतो ह्यहम् । LS. X. 25.

०तत्त्वज्ञानादविपरीतचेतसां शून्यता निरन्तरमाकाशवद्विरजस्का प्रख्याति० । MVBT. p. 43.

धर्मालम्बनलाभः पुनस्त्रिभिर्ज्ञानैर्भवति श्रुतचिन्ताभावनामयैः ।
MS. XI. 7. Cf. MVT. p. 253.

अर्थसत्त्वात्मविज्ञप्तिप्रतिभासं प्रजायते ।
विज्ञानं नास्ति चास्यार्थस्तदभावात्तदप्यसत् ॥ MVBT. p. 14.

विज्ञप्तिमात्रोपलब्धिं निश्रित्यार्थानुपलब्धिर्जायते० । ०अर्थानुपलब्धिं निश्रित्य विज्ञप्तिमात्रस्याप्यनुपलब्धिर्जायते० । MVBT. pp, 20-22.

वस्तुमालम्बनीकृत्य चित्तं संजायते नृणाम् ॥ LS. X. 564.
वस्तु न विद्यते पश्यंश्चित्तमात्रं न विद्यते ।
अवस्तुकं कथं चित्तं चित्तमात्रं न युज्यते ॥ LS. X. 563.
स्वधारं हि यथा खड्गं स्वाग्रं वै अङ्गुलिर्यथा ।
न छिन्दते न स्पृशते तथा चित्तं स्वदर्शने ॥ LS. X. 568.
आधारे संभारादाधाने सति हि नाममात्रं पश्यन् ।
पश्यति हि नाममात्रं तत्पश्यंस्तच्च नैव पश्यति भूयः ॥
MS. XI. 48.

उदधितरङ्गा इव महामते स्वचित्तदृश्यविषयपवनेरिताः प्रवर्तन्ते निवर्तन्ते च । अतस्तेन महामते मनोविज्ञानेन व्यावृत्तेन सप्तानां विज्ञानानां व्यावृत्तिर्भवति । LS. p. 127.

यदा त्वालम्ब्यमर्थं नोपलभते ज्ञानं तदा विज्ञप्तिमात्रव्यवस्थानं भवति । विज्ञप्तेर्ग्राह्याभावाद्ग्राहकस्याप्यग्रहणं भवति । तदग्रहणान्न प्रवर्तते ज्ञानं विकल्पसंशब्दितम् । LS. p. 169.

स्वचित्तदृश्यमात्रावबोधात्सदसतोर्बाह्यभावाभावाज् ज्ञानमप्यर्थं नोपलभते, तदनुपलम्भाज् ज्ञानज्ञेययोरप्रवृत्तिर्विमोक्षत्रयानुपगमाज् ज्ञानस्याप्यनुपलब्धिः । LS. p. 170.

स्वचित्तदृश्यमात्रावस्थानाद्विधावृत्तिनोऽप्रवृत्तेर्विकल्पस्य निमित्तगोचराभावात्स्वचित्तदृश्यमात्रावबोधनात्स्वचित्तदृश्यविकल्पो न प्रवर्तते । अप्रवृत्तिर्विकल्पस्यानिमित्तशून्यताप्रणिहितविमोक्षत्रयावतारान्मुक्त इत्युच्यते । LS. p. 176.

यदा न लभते हेतूनुत्तमाधममध्यमान् ।
तदा न जायते चित्तं हेत्वभावे फलं कुतः ॥ MK. IV. 76.

अभूताभिनिवेशाद्धि सदृशे तत्प्रवर्तते ।
वस्त्वभावं स बुद्ध्वैव निःसङ्गं विनिवर्तते ॥ MK. IV. 79.

यथा क्षीणे महत्योघे तरङ्गानामसंभवः ।
तथा विज्ञानवैचित्र्यं निरुद्धं न प्रवर्तते ॥ LS. X. 26.

आत्मसत्यानुबोधेन न संकल्पयते यदा
अमनस्तां तदा याति ग्राह्याभावे तद्ग्रहम् ॥ MK. III. 32.

See MK. III. 31, IV. 80, quoted in PP. under v. 4.

विज्ञप्तिमात्रज्ञानकृतं ह्यर्थाभावज्ञानम् । तच्चार्थाभावज्ञानं तदेव विज्ञप्तिमात्रज्ञानं निवर्तयति । अर्थाभावे विज्ञप्त्यसम्भवादित्येतदत्र साधर्म्यमिति । मायाकारस्थानीयं विज्ञप्तिमात्रताज्ञानम् । निर्मितयक्षस्थानीयमर्थाभावज्ञानम् । विज्ञप्तिमात्रज्ञानप्रभावितत्वादर्थाभावज्ञानस्य । *यथा निर्मितो निर्मातारं भक्षयेदेवमर्थाभावज्ञानं तदेव विज्ञप्तिमात्रज्ञानं भक्षयति । असत्यर्थे विज्ञप्तिमात्रस्यासम्भवादर्थोपलब्धिर्विज्ञप्तिरिति कृत्वा । MVT. pp. 247—248.

स्वचित्तदृश्यसंबोधाद्द्वयग्राहः प्रहीयते
प्रहाणं हि परिज्ञानं विकल्पस्य विनाशकम्[1] ॥ LS. X. 362.

35—36 विदित्वा नैरात्म्यं द्विविधमिह धीमान् भवगतम्
समं तच्च ज्ञात्वा प्रविशति स तत्त्वं ग्रहणतः ।

1 Nanjio edition reads विकल्पस्याविनाशकता ।

ततस्तत्र स्थानान्मनस इह न ख्याति तदपि
तदख्यानं मुक्तिः परम उपलम्भस्य विगमः ॥ MS. XI. 47.
द्वेधा नैरात्म्यमाज्ञाय धीमान् पुद्गलधर्मयोः० ॥

०तत्र द्विधा पुद्गलधर्मनैरात्म्यज्ञानं ग्राह्यग्राहकाभावतः । MS.XIII.1.

असदर्थस्य निमित्तस्याख्यानता सदर्थस्य तथतायाः ख्यानता आश्रयपरावृत्तिर्वेदितव्या। तया हि तदख्यानं ख्यानं च। सैव च मोक्षो वेदितव्यः। MS. XIX. 54.

37[b] तथता भूतकोटिश्चानिमित्तः परमार्थकः।
धर्मधातुश्च पर्यायाः शून्यतायाः समासतः ॥ MVBT. p. 41.

38 त्रिभिः कायैर्महाबोधिं सर्वाकारामुपागतः।

त्रयः कायाः स्वाभाविकः सांभोगिको नैर्माणिकश्च। MS.XX-XXI.58.

त्रिविधः कायो बुद्धानाम्। स्वाभाविको धर्मकाय आश्रयपरावृत्तिलक्षणः। सांभोगिको येन पर्षन्मण्डलेषु धर्मसंभोगं करोति। नैर्माणिको येन निर्माणेन सत्त्वार्थं करोति।० MS. pp. 45—46.

बोधिसत्त्वो महासत्त्वो धीमांश्चैवोत्तमद्युतिः।
जिनपुत्रो जिनाधारो विजेताथ जिनाङ्कुरः ॥
विक्रान्तः परमाश्चर्यः सार्थवाहो महायशाः।
कृपालुश्च महापुण्य ईश्वरो धार्मिकस्तथा ॥

एतानि षोडश सर्वबोधिसत्त्वानामन्वर्थनामानि सामान्येन। MS. XIX. 73—74.

धीमत्ता बोधिसत्त्वता इति स्वभावेन श्रावकादिगोत्रिभ्यस्तीक्ष्णेन्द्रियत्वात्, सवथा सर्वज्ञेयोपपरीक्षाधिकारित्वात्, गम्भीरोदारधर्माधिमुक्तेश्च, बोधिसत्त्व एव धीमान् नान्यः। MVT. p. 79.

36—38 अर्थान् स विज्ञाय च जल्पमात्रान्
संतिष्ठते तन्निभचित्तमात्रे।
प्रत्यक्षतामेति च धर्मधातु-
स्तस्माद्वियुक्तो द्वयलक्षणेन ॥

नास्तीति चित्तात्परमेत्य बुद्ध्या
चित्तस्य नास्तित्वमुपैति तस्मात् ।
द्वयस्य नास्तित्वमुपेत्य धीमान्
संतिष्ठतेऽतद्गतिधर्मधातौ ॥
मुनिविहितसुधर्मसुव्यवस्थो मतिमुपधाय समूलधर्मधातौ ।
स्मृतिमतिमवगम्य कल्पमात्रां व्रजति गुणार्णवपारमाशु धीरः ॥
MS. VI. 7, 8, 10.

०गुणार्णवस्य पारं बुद्धत्वमाशु व्रजति० । MS. VI. 10.

सैव परमा भावना यो भावनाया अनुपलम्भः । स एव परमः प्रतिलम्भो यः प्रतिलम्भानुपलम्भः । MS. IX. 79.

भ्रान्तेर्निर्निमित्तदर्शनात्स्वचित्तदृश्यमात्रमवतीर्य बाह्यदृश्यभावाभावविनिवृत्तदृष्टयो विमोक्षत्रयाधिगतयाथातथ्यविविक्तधर्मविहारिणो भविष्यन्ति । LS. pp. 165—166.

चित्तमात्रं यदा लोकं प्रपश्यन्ति जिनात्मजाः ।
तदा नैर्माणिकं[1] कायं क्रियासंस्कारवर्जितम् ।
लभन्ते ते बलाभिज्ञावशितैः सह संयुतम् ॥ LS. X. 92.
नाग्नि तिष्ठति तच्चित्तं तदा तन्मात्रदर्शनात् ।
नाग्नि स्थानाच्च विज्ञप्तावुपलम्भः प्रहीयते ॥
नोपलम्भं तदा धातुं स्पृशते भावनान्वयात् ।
सर्वावरणविमोक्षं[2] विभुत्वं लभते तदा ॥ T. p. 42.
सर्वावरणनिर्मोक्षात्प्रश्रब्ध्या सुखमेति च ।
चिन्तितार्थसमृद्धिश्च समाधेरुपजायते ॥ MS. XVIII. 60.

For विभुत्व see MS. IX. 38—48, pp. 40—42 ; XX—XXI. 8, p. 177; XIX. 52, pp. 169—170. T. pp. 44—45.

विभुत्वं पुनर्ज्ञानप्रहाणप्रभावसम्पन्नता । MVT. p. 83.

---

1 Nanjio edition reads (i) नैर्वाणिकं (ii) नैयायिकं (iii) नैकायिकं ।

2 Comp. तदा सर्वावरणमलापेतस्य ज्ञानस्यानन्त्याज् ज्ञेयमल्पम् । पातञ्जलदर्शन, ४—३१ ।

ENGLISH TRANSLATION

English Translation

1 The Imaginary (*kalpita*), the Relative or Conditioned (*paratantra*) and the Absolute (*parinispanna*), these are the three aspects that are to be known deeply by the wise.

2 That which manifests itself (i.e., the Appearance) is called the Relative or Conditioned; the form in which it (the Appearance) manifests itself is called the Imaginary; (the first is called Relative or Conditioned) as it is dependent on its causes; and (the second is called Imaginary) as it is absolutely a product of mere imagination.

3 The 'never-existing-ness' of the form in which the Appearance manifests itself (i.e., the duality of subject-object) is to be known as the Absolute aspect. (It is called so) as it never becomes otherwise.

4 Now what is that which manifests itself? (The answer is) 'that which has in it unreal conception' (*asatkalpa*). How does it manifest itself? (The answer is) in the form of duality (of subject-object). What makes the non-existence (or 'never-existing-ness') of that (form in which the Appearance manifests itself, i.e., the form of duality)? (The answer is) the non-dual aspect of that (which manifests itself in dual form).

5 Now what is 'that which has in it unreal conception?' (The answer is) the mind (*citta*). It is called so, because it imagines, and an object never exists in the form in which it (*citta*) imagines the object.

6 The mind (*citta*) regarded as cause and effect is taken in its two aspects: (i) as what is called the Store-house of conscious-

ness (*ālayavijñāna*) and (ii) as what is called the Functioning consciousness (*pravṛttivijñāna*), which has seven forms.

7 The Store-consciousness is called *citta* (mind), because seeds of defilements and dispositions are accumulated (*cita*) there. The Functioning consciousness is also called *citta* (mind) as it acts in various (*citra*) ways.

8 In short, 'that which has in it unreal conception' (*abhūta kalpa*[1]) is of three kinds; viz., the Causative (*vaipākika*), the Contingent (*naimittika*) and the Illusive (*prātibhāsika*).

9 The first (i.e., the Causative) is the basic consciousness (Store-consciousness). It is called so (Causative) as it has within itself the tendency to produce results. The other (i.e., the Contingent as well as the Illusive) is called the Functioning consciousness, as it has within itself the function of knowing or cognising the subject and the object both.

10 The profoundness of these three aspects is admitted, with reference to Purities (*vyavadāna*) and Impurities (*saṁkleśa*) in as much as they are both existent and non-existent, dual and non-dual, and (so) possessed of characteristics not different from each other.[2]

1 Which is the same as *asatkalpa* in verses 4, 5 and 29.

2 These three aspects, on the one hand, are described to be possessing characteristics not different from each other (as they are both existent and non-existent and dual and non-dual); on the other hand, a difference is shown, describing the first two (viz., Imaginary and Relative) as characterised by Impurities and the third one (viz., Absolute) by Purities. There lies their profoundness.

11 As it is taken to be real (by the ignorant people), though it has no existence at all (in reality), the Imaginary (*kalpita*) aspect possesses the characteristics of both existence and non-existence.

12 As it exists as an error (*bhrāntibhāven*), and as it does not exist as it appears (i.e., as the duality of subject-object), the Relative or Conditioned aspect (*paratantra*) possesses the characteristics of both existence and non-existence.

13 As it exists in its nature as non-dual, and also as it is characterised by the absence of duality; the Absolute aspect (*parinispanna*) possesses the characteristics of both existence and non-existence.

14 As the Imaginary things are all of dual nature, (as the knower and the known), and as there is (in reality) only the one character of absence of that (dual nature in them), the Imaginary aspect of the ignorant people has both duality and unity within itself.

15 As it manifests itself in the dual form (of subject-object) and as it has also within itself only the one character of erroneousness, the aspect called the Relative or Conditioned has both duality and unity within itself.

16 As there is absence of duality (?)[1] in it, and as non-duality lies in its very nature, the Absolute aspect has both duality and unity within itself.

17 The Imaginary and the Relative or Conditioned are to be

1. One of the Tibetan versions (viz., T[1]) and the MS. read *dvayabhāva*, meaning presence of duality; but this reading would then go against what has been stated in the beginning as to the nature of the Absolute. This verse is, therefore, very obscure.

known as characterised by Impurities (*saṁkleśa*) while the Absolute is admitted to be characterised by Purities (*vyavadāna*).

18 As the Imaginary aspect has got the characteristics of possessing the unreal duality, and as it has in its very nature, the absence of that (duality), the Absolute is to be known as possessing characteristics not different from the Imaginary.

19 As the Absolute has got the nature of non-duality, and as it has also in its nature the absence of duality, the Imaginary is to be known as not different in its characteristics from the Absolute.

20 As the Relative or Conditioned does not exist in the form in which it appears, and as by its very nature it is non-existent in that form, the Absolute is not different in its characteristics from the nature of that which is called the Relative or Conditioned.

21 As the very nature of the Absolute is characterised by the absence of duality (of subject-object) and as its nature is also not such as it appears, the Relative is not to be known as different in its characteristics from the nature of the Absolute.

22 The differentiation in the order of these three aspects is from the pragmatic standpoint; it is also useful for the purpose of comprehending their ultimate nature, when viewed deeply from the standpoint of this nature.

23 The Imaginary (aspect) has a pragmatic nature; but that which makes use of it (pragmatically) is of the other nature (Relative or Conditioned); the third (the Absolute aspect) is of the nature in which there is total absence of the pragmatic (nature).

24 At first, the Relative or Conditioned, which has within itself the absence of (real) duality, is penetrated (to apprehend its deep nature); then the mere Imagination (i.e., the Imaginary aspect) in which also there is non-real duality is penetrated (to apprehend its true nature).

25 After these (penetrations) the Absolute which has the positive nature of absolute absence of duality is comprehended deeply. It is then for this reason, called both existent and non-existent.

26 All these three aspects possess indeed the character of non-duality (*advaya*) and non-dependence (*anālamba*) (from the standpoint of their ultimate nature). Because there they have these characteristics:—(i) Absolute absence of that (dual nature), (ii) absence of the form in which they appear, and also (iii) having the positive nature of absence of that (duality).

27 When by means of a spell (*mantra*) something is made to appear in the illusory form of an elephant (e.g., out of a piece of wood), there is only the appearance in the form of an elephant, but it (elephant) is really non-existent there in all respects.

28 Here the Imaginary aspect is the elephant, the Relative or Conditioned aspect is its form, and the absence of a real elephant there is admitted to be the Absolute aspect.

29 Similarly, does 'that which has in it unreal conception' (*asatkalpa*) appear in dual form out of the basic consciousness (*mūlavijñāna*). (But) the duality does not really exist there at all; there is only the semblance of it.

30 Here the basic consciousness is like the spell (*mantra*); the

reality (thatness—*tathatā*) is like the piece of wood; the conception (*vikalpa;* i.e., the Relative or Conditioned aspect) is like the form of an elephant; and the duality (of subject-object, i.e., the Imaginary aspect) is like the elephant.

31 For the penetration (deep understanding) of the real nature of things, the three aspects are to be taken simultaneously; (but) the Comprehension (*parijñā*), Rejection (*prahāṇa*) and Realization (*prāpti*) (of the three aspects) have to be undertaken, one after another, in their corresponding order.

32 The Comprehension (spoken of above) is to be known as non-perception (of the duality; i.e., the Imaginary aspect); the Rejection is to be known as non-manifestation (of the Appearance; i.e., the Relative or Conditioned aspect); the Realization is that attainment (of knowledge) which may be regarded as direct (or intuitive) apprehension.

33 Through the non-perception of duality (i.e., Imaginary aspect), the semblance of duality (i.e., the Relative or Conditioned aspect) vanishes; when it has passed away, the Absolute aspect (consisting in) the non-existence of duality is realized.

34 These conditions happen, just as the non-perception of elephant, the vanishing of its form and the realization of the wood, happen simultaneously in the case of an illusion (of elephant).

35 By restraining the opposite thought, seeing the vanity (of things) through the intellect and by following the three kinds of knowledge[1], salvation is achieved without any effort.

(i) *śruta,* (ii) *cintā,* (iii) *bhāvanā.*

36. Through the attainment of the condition of the Pure-consciousness, there is the non-perception of the Perceivable; and through the non-perception of the Perceivable there is the non-acquisition of the mind (*citta*).

37. Through the non-perception of these two, there arises the realization of the Essence of Reality (*dharmadhātu*) and through the realization of the Essence of Reality, there occurs the acquisition of 'the supernatural power of destroying ignorance and attaining prosperity' (*vibhutta*).

38 After having 'the supernatural power of destroying ignorance and attaining prosperity', and having (thereby) attained a clear knowledge about oneself and others, the wise man realizes that Supreme Wisdom (*bodhi*) which is embodied in three essential forms.[1]

1 (i) *svābhāvika*, (ii) *sāmbhogika*, (iii) *nairmāṇika*.

Word-Index

I. SANSKRIT-TIBETAN

N. B.—The numbers in the Index refer to the verses; those which are not preceded by 'T¹' or 'T²' refer to the verses of both the versions.

* Tibetan words differing in literal meaning from their Sanskrit equivalents are marked with asterisks.

T^2 18, 25, 26, 28, 33; *ཤིན་ཏུ་མེད, T^1 26.

अभिन्नलक्षण, ཐ་མི་དད་པའི་མཚན་ཉིད, T^2 20; དབྱེར་མེད་མཚན་ཉིད, T^2 18, 21; མཚན་ཉིད་ཐ་དད་མིན, T^1 20, 21; མཚན་ཉིད་ཐ་མི་དད, T^2 19; མཚན་ཉིད་གཞན་མ་ཡིན, T^1 18; མཚན་ཉིད་གཞན་མིན, T^1 19.

अभूतकल्प, ཡང་དག་མ་ཡིན་ཀུན་རྟོག,8.

अभेद, དབྱེར་མེད, T^2 10.

अयत्न, འབད་མེད, T^1 35; འབད་པ་མེད་པ, T^2 35.

अर्थ, དོན, T^1 5, 14, 31, 36, 38; T^2 5, 14, 36, 38.

अर्थतत्त्व, དོན་གྱི་དེ་ཉིད, T^1 31.

अविद्यमानता, *མེད་པ, T^1 3; མེད་པ་ཉིད, T^2 3.

असत्, མེད་(པ), 10, 11, 12, 13; T^2 18; མི་བདེན, T^1 18.

असत्कल्प, ཡང་དག་མ་ཡིན་ཀུན་རྟོག, T^1 29; ཡོད་མིན་ཀུན་བརྟགས, T^2 29; ཡོད་མིན་རྟོག, T^2 4, 5.

असद्द्वय, གཉིས་མེད, T^2 21, 24; མི་བདེན་གཉིས་པོ, T^1, 18; ཡང་དག་མིན་པ་གཉིས, T^1 21; ཡོད་པ་མ་ཡིན་གཉིས་པོ, T^1 24.

अस्ति, ཡོད་(པ), 13, 25, 29.

अस्तिनास्ति, ཡོད་དང་མེད་པ, T^1 25; མེད་དང་ཡོད, T^2 25.

अस्वभाव, *དངོས་མེད , 21.

आकार, རྣམ་པ, 27.

आकृति, རྣམ་(པ), 28, 29.

आख्य, ཞེས་བྱ, 6, 15.

आत्मक, བདག་ཉིད, 14, 15, 16.

आद्य, དང་པོ, T^1 7.

आलम्ब, དམིགས, T^1 26.

आलय, ཀུན་གཞི, 6.

इष्ट, འདོད, $T^1$10; T^2 31; འདོད་པ་ཡིན, T^1 17 ; T^2 10, 17.

इष्यते, འདོད, T^1 1, 6, 23, 28, 32; T^2 6; འདད་པ་ཡིན, T^2 1, 23, 28, 32.

ज्ञेय

ज्ञेय, ཤེས་བྱ, T[1] 1, 3, 17, 18, 36; T[2] 1,36; ཤེས་པར་བྱ,T[2] 3, 17, 18.

ज्ञेयार्थ, ཤེས་བྱའི་དོན, 36.

ततः, དེ་ནས, T[1] 25; T[2] 24, 25.

तत्त्व, དེ་ཉིད, T[1] 31.

तत्र, དེ་ལ, T[1] 4,24, 28; T[2] 4; དེ་རུ, T[2] 4, 24, 27, 28.

तथता, དེ་བཞིན་ཉིད, 30.

तथा, འདི་ལྟར, T[1] 25; དེ་ལྟར, T[1] 5, 20; དེ་བཞིན, T[2] 5, 20, 25, 29.

तदा, དེའི་ཚེ, T[1] 25.

त्रिविध, རྣམ་པ་གསུམ, T[1] 8; རྣམ་གསུམ, T[2] 8.

दर्शन, མཐོང་(བ), 35.

दृग्, མཐོང, T[2] 9; མཐོང་བྱེད, T[1] 9.

दृश्य, བལྟ་བྱ, T[1] 9; མཐོང་བྱ, T[2] 9.

द्वय, གཉིས་(པ), T[1] 10, 13, 14, 15, 16, 25, 29, 30; T[2] 10, 13, 14, 15, 16, 19, 24, 25, 30; གཉིས་པོ, T[1] 19, 24, 29; T[2] 29.

द्वयात्मन्, གཉིས་བདག, T[2] 4; *གཉིས་པོ, T[1] 4.

निष्पन्न

द्वयैक, གཉིས་གཅིག,T[2] 10; གཉིས་དང་གཅིག, T[1] 10.

द्वयैकत्वात्मक, གཉིས་དང་གཅིག་གི་བདག་ཉིད, 14, 15, 16.

द्वितीय, གཉིས་པ, T[1] 7.

द्विविध, རྣམ་པ་གཉིས, T[1] 6; རྣམ་པ་གཉིས་སུ, T[2] 6.

द्वैविध्य, *རྣམ་གཉིས, 14.

धर्मता, *ཆོས, T[1] 4; ཆོས་ཉིད, T[2] 4.

धर्मधातु, ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས, 37.

धी, བློ, 35.

धीमत्, བློ་ལྡན, T[1] 38; བློ་དང་ལྡན, T[2] 38.

धीर, བརྟན་(པ), 1.

न विद्यते, ཡོད་མ་ཡིན, T[2] 5, 12; མེད་པ་སྟེ, T[1] 12.

नास्तिता, *མེད, T[1] 4; མེད་ཉིད, T[2] 4.

निर्देश, ངེས་པར་བསྟན་པ, T[1] Title.

निष्पन्न, ཡོངས་གྲུབ་(པ), T[1] 20, 21, 25, 33; T[2] 13, 20, 25, 33; ཡོངས་སུ་གྲུབ, T[1] 13, 19;

भेद, དབྱེ་བ, T^1 22.

भ्रान्ति, འཁྲུལ་པ, T^1 12, 15; T^2 15; འཁྲུལ་བ, T^2 12.

भ्रान्तिभाव, འཁྲུལ་པའི་ངོ་བོ, T^1 12; འཁྲུལ་པའི་དངོས་པོ, T^2 12.

मत, འདོད, T^1 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 30; T^2 8, 11, 12, 14, 15, 16, 30; འདོད་པ་ཡིན, T^2 13.

मन्त्र, སྔགས, 27, 30.

मन्त्रवश, སྔགས་མཐུ, T^1 27; སྔགས་དབང, T^2 27.

मात्र, ཙམ, 2, 15.

मायाकृत, སྒྱུ་མ་བྱས་པ, T^1 27; སྒྱུ་མས་བྱས་པ, T^2 27.

मूलचित्त, རྩ་བའི་སེམས, T^1 29; རྩ་བ་སེམས, T^2 29.

मूलविज्ञान, རྩ་བའི་རྣམ་ཤེས, 9, 30.

मोक्ष, གྲོལ་བ, T^1 35; ཐར་པ, T^2 35.

मोक्षापत्ति, *གྲོལ་བར་ཐལ་འགྱུར, T^1 35; ཐར་པ་ཐོབ, T^2 35.

यतः, གང་ཕྱིར, T^1 5; T^2 5, 9, 12.

यथा, ཇི, T^1 2; ཇི་ལྟར, T^1 3, 5, 12, 20; T^2 2, 5, 20; ཇི་བཞིན, T^1 34; T^2 1, 3, 12, 21; ཇི་ནས, T^1 27; *བཞིན་(དུ), T^2 27, 34.

यथाक्रम, གོ་རིམ་ཇི་བཞིན་དུ, T^1 31; རིམ་པ་ཇི་བཞིན, T^2 31.

यस्मात्, གང་ཕྱིར, T^2 11.

युगपत्, ཅིག་ཅར, T^1 31; དུས་གཅིག་(དུ), T^2 31, 34.

लक्षण, མཚན་ཉིད, 10, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 31.

वश, མཐུ, T^1 27; དབང, T^2 27.

वासना, བག་ཆགས, 7.

विकल्प, རྣམ་རྟོག, 30.

विगच्छति, ནུབ་པར་འགྱུར, T^1 33; རྣམ་པར་རྟོག་(རྟོགས?)པར་འགྱུར, T^2 33.

विगम, ནུབ, T^1 33, 34; རྣམ་རྟོག་(རྟོགས?), T^2 33, 34.

विज्ञान, རྣམ་པར་ཤེས, T^1 9; T^2 6; རྣམ་ཤེས, T^1 6, 9, 30; T^2 9, 30.

स्वभाव

स्वभाव, རང་བཞིན, 1, 3, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26. 28; *གྱུར་པ, T^1 16 ; *དངོས, 21,

हस्तिन्, གླང་པོ, T^1 27, 28,30,34; གླང་ ཆེན, T^2 27, 28, 30; གླང་པ་ཆེ, T^2 34.

हेतु

हानि, སྤོང་(བ), 32

हेतु, རྒྱུ, 6.

Word-Index

II. TIBETAN-SANSKRIT

དངོས་པོ་མེད་(པ), अभाव, 13. *v.* མང་པོ་མེད་པ, ཞེན་དུ་མེད, མེད་(པ) ।

དངོས་མེད་(པ), अभाव, 18, 25, 26, 28, 33; अस्वभाव, 21.

མངོན་དུ་བྱས་པ, མངོན་སུམ་བྱ་བ, साक्षात्क्रिया, 32.

སྔགས, मन्त्र, 27, 30.

སྔགས་དབང, སྔགས་མཐུ, मन्त्रवश, 27.

ཅིག་ཅར, युगपत्, 31. *v.* དུས་གཅིག་དུ ।

ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས, धर्मधातु, 37.

*ཆོས, ཆོས་ཉིད, धर्मता, 4.

ཇི, यथा, 2.

ཇི་ལྟར, यथा, 2, 3, 5, 12, 20, 21; कथम्, 4.

ཇི་ནས, यथा, 27.

ཇི་བཞིན་(དུ), यथा, 3, 12, 21, 34. *v.* *བཞིན་(དུ) ।

འཇུག་(པ་)སྟེ, प्रविश्यते, 24, 25. *v.* རབ་ཏུ་འཇུག་པར་འགྱུར, འཇུག་པ་ཡིན ।

འཇུག་(པ), प्रवृत्ति, 6, 7; प्रवेश 22; वृत्ति, 2, 9. *v.* རབ་ཏུ་འཇུག་པ ।

འཇུག་པ་ཡིན, प्रविश्यते, 24. *v.* རབ་ཏུ་འཇུག་པར་འགྱུར, འཇུག་སྟེ ।

འཇུག་པའི་རྣམ་ཤེས, འཇུག་པའི་རྣམ་པར་ཤེས, प्रवृत्तिविज्ञान, 9.

རྗེས་འཇུག, རྗེས་འབྲང, अनुवृत्ति, 35.

བརྗོད, उच्यते, 7, 25; विधीयते, 22.

བརྗོད་པ་ཡིན, विधीयते 22; उच्यते, 7, 25.

ཉེར་དམིགས་(པ), उपलम्भ, 36. 37. *v.* དམིགས་(པ) །

ཉོན་མོངས, संक्लेश, 17. *v.* ཀུན་ཉོན་མོངས, ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས ।

གཉིས་གཅིག, གཉིས་དང་གཅིག, द्वयैक, 10, 14, 15, 16.

གཉིས་བདག, द्वयात्मन्, 4. *v.* གཉིས་པོ ।

གཉིས་(པ), द्वितीय, 7; द्वय, 10, 13, 14, 15, 16, 19, 24, 25, 29, 30.

*གཉིས་པོ, द्वयात्मन्, 4. *v.* གཉིས་བདག ।

གཉིས་མེད, अद्वय, 4; असद्वय, 21, 24. *v.* ཡང་དག་མིན་པ་གཉིས, ཡོད་པ་མ་ཡིན་གཉིས་པོ, མི་བདེན་གཉིས་པོ ।

གཉིས་མེད་ཉིད *གཉིས་སུ་མེད་པ, अद्वयत्व, 13; གཉིས་སུ་མེད་པ, अद्वय, 16.

*བདེན་མིན་གྱུར་པ, असद्भाव, 20. *v.* མེད །

འདོད, इष्यते, 1, 6, 23, 28, 32; मत, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 30; इष्ट, 10, 31; एष्टव्य, 30.

འདོད་པ་ཡིན, इष्यते, 1, 23, 28, 32; इष्ट, 10, 17.

བསྡུས་པར, समासतः, 8.

ནུབ, विगम, 33, 34. *v.* རྣམ་རྟོག (རྟོགས?) །

ནུབ་པར་འགྱུར, विगच्छति, 33. *v* རྣམ་པར་རྟོག་ (རྟོགས་?)པར་འགྱུར །

རྣམ་(པ), आकार, 27; आकृति, 28, 29.

*རྣམ་གཉིས, द्वैविध्य, 14.

རྣམ་རྟོག, विकल्प, 30.

རྣམ་རྟོག (རྟོགས?), विगम, 33, 34. *v.* ནུབ།

རྣམ་བདུན་(པ), सप्तधा, 6.

རྣམ་པ་ཀུན་དུ, सर्वथा, 27. *v.* ཀུན་དུ །

རྣམ་པ་གཉིས་(སུ), द्विविध, 6.

རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་སུ, चित्राकार, 7. *v.* སྣ་ཚོགས་རྣམ་པ །

རྣམ་པར་རྟོག་(རྟོགས་?)པར་འགྱུར, विगच्छति, 33. *v.* ནུབ་པར་འགྱུར །

རྣམ་པར་སྨིན, वैपाकिक, 8. *v.* རྣམ་སྨིན།

རྣམ་པར་ཤེས, विज्ञान, 6. 9. *v.* རྣམ་ཤེས །

རྣམ་པར་བྱང, རྣམ་བྱང, व्यवदान, 10, 17.

རྣམ་སྨིན, वैपाकिक, 8. *v.* རྣམ་པར་སྨིན།

རྣམ་སྨིན་བདག་ཉིད, विपाकात्मक, 9.

རྣམ་ཤེས, विज्ञान, 6, 9, 30. *v.* རྣམ་པར་ཤེས།

རྣམ་གསུམ, རྣམ་པ་གསུམ, त्रिविध, 8.

སྣ་ཚོགས་རྣམ་པ, चित्राकार, 7. *v.* རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས །

སྣང་(བ), ख्याति, 2, 4, 27, 29; ख्यातृ, 3; ख्यान, 3, 12, 20; प्रख्यान, 15; प्रातिभासिक, 8.

སྤང་བ, प्रहाण, 31.

སྤོང་(བ), प्रहाण, 31; हानि, 32.

ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ, विभुत्व, 37, 38. *v.* འབྱོར་པ་ཉིད །

अनुपलम्भ, 32, 34, 36, 37. *v.* མི་དམིགས་(པ)།

ཙམ, मात्र, 2, 15.

གཙོ་བོར་བྱས་པ, अधिकार, 22. *v.* དབང་བྱས་པ།

རྩ་བ་སེམས, मूलचित्त, 29. *v.* རྩ་བའི་སེམས།

རྩ་བའི་རྣམ་ཤེས, मूलविज्ञान, 9, 30.

རྩ་བའི་སེམས, मूलचित्त, 29.

མཚན་ཉིད, लक्षण, 10, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 31.

མཚན་ཉིད་ཐ་དད་མིན, अभिन्नलक्षण, 20, 21.

མཚན་ཉིད་ཐ་མི་དད, अभिन्नलक्षण, 19.

མཚན་ཉིད་གཞན་མ་ཡིན, अभिन्नलक्षण, 18.

མཚན་ཉིད་གཞན་མིན, अभिन्नलक्षण, 19. *v.* དབྱེར་མེད་མཚན་ཉིད, ཐ་མི་དད་པའི་མཚན་ཉིད།

མཚན་མ་ཅན, नैमित्तिक, 8.

འཛིན་པ, गृह्यते, 11. *v.* བཟུང་བ།

ཞེས་བྱ, आख्य, 6, 15.

གཞན་(དུ), अन्य, 8, 9, 23 ; अपर, 23.

གཞན་གྱི་དབང, परतन्त्र, 1, 12, 17. *v.* གཞན་དབང།

*གཞན་དུ་འགྱུར་མེད, གཞན་དུ་མི་འགྱུར་ཉིད, अनन्यथात्व, 3.

གཞན་དབང, परतन्त्र, 1, 2, 12, 15, 20, 21, 24, 28. *v.* གཞན་གྱི་དབང།

གཞན་མ, अन्य, 8, 23. (*v.* Dictionary of the Tibetan language, by A. Csoma De Körös).

*བཞིན་(དུ), यथा, 27, 34.

ཟབ་ཉིད, गभीरता, 10.

ཟབ་པ, गम्भीर, 1 ; गभीरता, 10.

ཟབ་མོ, गम्भीर, 1.

བཟུང་བ, गृह्यते, 11. *v.* འཛིན་པ།

ཡང་དག་མ་ཡིན་ཀུན་རྟོག, अभूतकल्प, 8 ; असत्कल्प, 29. *v.* ཡོད་མིན་རྟོག, ཡོད་མིན་ཀུན་བརྟགས།

ཡང་དག་མིན་པ་གཉིས, असद्वय, 21. *v.* ཡོད་པ་མ་ཡིན་གཉིས་པོ, གཉིས་མེད, མི་བདེན་གཉིས་པོ།

ཡེ་ཤེས, ज्ञान, 35.

སོ་སོར་སྣང་བ, प्रातिभासिक, 8. v.
སྣང་བ།

སློབ་པ, व्युत्पत्ति, 22. v. རྟོགས་པ།

སློབ་པའི་ཆེད་དུ, व्युत्पत्त्यर्थं, 22.

བསམགས་(པ), चित, 7

CORRIGENDA

Abbreviations, line 9;	for °*tikā.*		read—°*ṭīkā.*
,, ,, 11;	,, ,,		,, ,,
Page 4, foot-note 3;	for T², read—T¹ and T².		
,, 6, ,, ,, 10;	after '(*rtogs?*)' add:—for *ākāro vi-√gam.*		
,, 7, ,, ,, 3;	for *de.ya.*	read	*de.yi.*
,, 18, line 14;	,, *ñad.*	,,	*ñid.*
,, 21, ,, 6;	,, *gco.bor.*	,,	*gtso.bor.*
,, 31, ,, 9;	,, *bsgyar.*	,,	*bsgyur.*
,, 33, ,, 2;	,, *sakalpaḥ.*	,,	*saṃkalpaḥ.*
,, 35, ,, 1;	in the left side margin, add:—4.		
,, 35, ,, 14;	for *grāhmaṃ.*	read	*grāhyaṃ.*
,, ,, foot-note;	,, °*manā.*°	,,	°*mano.*°
,, 36, line 18;	,, *vakalpyate.*	,,	*vikalpyate.*
,, 37, ,, 15;	,, *pravatamānam.*	,,	*pravartamānam.*
,, 43, ,, 10;	,, *bahi na.*	,,	*bahir na.*
,, 45, ,, 2;	,, *nivāṇam.*	,,	*nirvāṇam.*
,, 47, ,, 22;	,, *savathā.*	,,	*sarvathā.*
,, 56, ,, 8; (2nd col.)	,, 2 *rjes.*	,,	*rjes.*
,, 57, ,, 19; ,, ,,	,, *'dad.*	,,	*'dod.*
,, 58, ,, 7; (1st col.)	,, ,,	,,	,,
,, 62, ,, 7; (2nd col.)	,, *yad.*	,,	*yod.*
,, 63, ,, 1; ,, ,,	,, *glaṅ. pa.*	,,	*glaṅ. po.*
,, 64, ,, 4; ,, ,,	,, *yaṅs.*	,,	*yoṅs.*
,, ,, ,, 9; ,, ,,	,, *chi.*	,,	*che.*
,, 68, ,, 12; ,, ,,	,, *man.*	,,	*mtshaṅ.*
,, 71, ,, 1; (1st col.)	,, *so. sar.*	,,	*so. sor.*